

Ім'я користувача:
Полтавський інститут економіки і права Полтавськи...

ID перевірки:
1016202510

Дата перевірки:
21.04.2024 19:47:12 EEST

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

Дата звіту:
21.04.2024 19:50:46 EEST

ID користувача:
100011301

Назва документа: Марчук Я. ДП

Кількість сторінок: 73 Кількість слів: 17500 Кількість символів: 132973 Розмір файлу: 216.76 KB ID файлу: 1015971428

4.28% Схожість

Найбільша схожість: 4.28% з джерелом з Бібліотеки (ID файлу: 1009844836)

0.51% Джерела з Інтернету 35 Сторінка 75

4.28% Джерела з Бібліотеки 2 Сторінка 75

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнене

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнене

0% Вилучень

Немає вилучених джерел

Модифікації

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

Замінені символи 1

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В сучасних умовах освіта є одним з найбільш ефективних способів соціалізації людини, входження її у світ і долучення до цінностей суспільства в цілому. Зміст освіти безперервно поповнюється з культурної спадщини різних країн і народів, галузей постійно розвивальної науки, а також життя і практики людини в країні й світі в цілому, тощо (Арендарук, 2013). Варто зазначити, що сучасний український простір знаходиться в ситуації реформ, які обумовлені соціально-економічними, культурно-духовними, юридичними перетвореннями в державі. Юрисдикцію в системі спеціальної освіти як самостійний вид діяльності в забезпеченні правового поля характеризують те тільки її певні ознаки, а й функції і правові рамки в яких вона має здійснюватись.

Освіта сьогодні стає однією з основних цінностей, без яких неможливий подальший розвиток людини і суспільства. У загальному вигляді, освіта є цілеспрямованим процесом виховання і навчання в інтересах людини, суспільства, держави. Згідно з Законом України «Про освіту» метою освітнього процесу є всебічний розвиток людини, як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання моральних рис, формування здатних до свідомого суспільного вибору громадян, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу держави.

Одним з напрямків якісного розвитку системи освіти України є створення передумов для вмотивованої діяльності викладацького складу вузів і створення інноваційних розробок для економіки держави (Арендарук, 2013).

Для успішного входження особи з особливими освітніми потребами та осіб з порушеннями психофізичного розвитку в соціальний простір важливим є розуміння правил співжиття в ньому усіма членами суспільства.

Варто вказати, що основним завданням сучасної інклюзивної (спеціальної) педагогіки є передача освітнього і соціального досвіду здобувачам освіти з особливими освітніми потребами. І спеціальна педагогіка як структурний елемент сучасного освітнього поля може забезпечити організацію виховної системи як особи з ООП, так і здобувачів освіти без порушень розвитку. Разом з тим, в роботах українських дослідників (О. Мартинчук, Т. Малихіна, О.Пилипенко, І. Іванова, О. Литвиненко, С. Литвиненко, А. Колупаєва, Г. Давиденко, В. Болдирєва та інших) дослідницька увага прикута до різних проявів соціальної, адиктивної, агресивної поведінки, до морально-культурної її складової.

Існування на сьогодні декількох систем, які забезпечують освітній процес здобувачів освіти з особливими освітніми потребами – закладів середньої освіти, в яких зреалізовується і інклюзивна форма навчання та інтернатні заклади освіти з добовою формою перебування, вказують на те, що повсякденне життя і соціальне середовище виокремлюють і дистанціюють таких осіб. А від так сучасна освіта має бути позбавлена тих явищ, що запобігають не тільки множинним структурним обмеженням, а й соціальній нерівності, ексклюзії та сегрегації. Але як покає практика, в суспільстві відмічається існування проблеми соціальної виключеності і поділу певних категорій дітей, таких як діти з ООП та діти з інвалідністю. Ці питання підіймаються і в роботах окремих дослідників, зокрема О. Акімова, А. Broderick, Н. Mehta-Parekh, D. Kim Reid, W. Barsch, S. Carrington, J. Corbett, Brandon T., Charlton J., Jennifer Kurthl and Ann M. та інших. Так, в роботах цих вчених стверджується думка, що традиція сегрегації здобувачів освіти за ознакою психофізичного розвитку є міцним чинником дифенціації дітей за ознаками психофізичного розвитку, що є протиріччям цінностям демократичного суспільства.

Юрисдикція спеціальної освіти застосовується на питаннях: нормативно-правове забезпечення інклюзивної освіти, професійної допомоги особам з ООП в освітніх закладах, профілактику асоціальної,

аморальної, агресивної поведінки як осіб з ООП, зменшення стресовості здобувача освіти при входженні і перебування в освітньому просторі, так інших учасників освітнього процесу. А це, в свою чергу, передбачає формування таких ліній поведінки як інклюзивна поведінка громадян країни та формування інклюзивної культури населення. І вже позитивною є тенденція формування антигандикапної і антибулінгової поведінки здобувачів освіти.

Нормативно-правове забезпечення формування зразків поведінки у осіб з особливими освітніми потребами ґрунтується перш за все, на ратифікації низки міжнародних документів тощо. Варто зазначити, що Україна постійно удосконалює нормативно-правову документацію в галузі освіти: так, Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» (19.12.2017 № 2249), при підготовці якого було враховано офіційний переклад Конвенції про права осіб з інвалідністю, підведено у відповідність термінологійний апарат «особа з інвалідністю», «дитина з інвалідністю», «особа з інвалідністю з дитинства», «дитина з особливими освітніми потребами» («дитина з ООП»); Загальна декларація прав людини, проголошена ООН 10 грудня 1948 року, Конвенція ООН про права дитини (1989 р.); Декларація про права інвалідів (09 грудня 1975 року) Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів (прийняті резолюцією 48/46 Генеральної асамблеї ООН від 20 грудня 1993 року), Конвенція ООН про права інвалідів (2006 р.), Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» (2015); Конституції України, Законів України в галузі освіти: «Про освіту» (2017), «Про дошкільну освіту» (2001, зі змінами у 2020), «Про загальну середню освіту» (2019); Положення про спеціальну школу та ін., в яких визначаються особливості та характеристики поведінки осіб з особливими освітніми потребами в галузі спеціальної освіти.

Теоретичні положення проблеми формування зразків різних типів

соціальної поведінки осіб з особливими освітніми потребами засобами спеціальної освіти, а також формування морально-духовної і інклюзивної культури в моделі спеціальної освіти представлено у працях **УЧЕНИХ** (О.Мартинчук, А. Колупаєва, С. Литовченко, Г.Давиденко та ін.).

В українській та зарубіжній науці в різні часи над створенням інклюзивної системи навчання дітей з ООП працювали такі **вчені, як Resch A.-J., Mireles G., Benz M.-R., Grenwelge Ch., Peterson R., J. Corbett, М. Бару, М.Малофеев, М.Семаго, О.Савицький, А. Колупаєва, М. Порошенко, М.Чайковський та інші.** Дослідженню понять «інклюзивний простір», «інклюзивна освіта», «особа з ООП» присвячені роботи таких сучасних дослідників, як Васильєва Г. І., А.А. Колупаєва, Г.Давиденко та інші.

Якщо виходити з того, що інклюзивна освіта має на меті задоволення освітніх потреб усіх дітей, молоді і, навіть, дорослих з особливими освітніми потребами, то варто згадати, що принцип інклюзивної освіти був затверджений на Саламанській всесвітній конференції з питань освіти у 1994 році. А в основі інклюзивної освіти лежить право людини на освіту.

Інклюзія розглядається в якості конкретної стратегічної задачі у розвитку сучасної освітньої системи. Вказаний факт підкріплюється існуючими міжнародними і державними нормативними документами, в числі яких Конвенція про права дитини, Саламанська декларація (1994), Закон України «Про освіту», низка інших Законів та підзаконних актів.

Варто зазначити, що сучасна освітня модель передбачає збільшення частки здобувачів освіти з особливими освітніми потребами в загальній освітній системі. У зв'язку з цим та відповідно до освітньої концепції знизиться частка дітей з інвалідністю та соціальною занедбаністю, які з об'єктивних причин залишились поза навчанням. А поява у відповідних підзаконних актах і спеціальної термінології закономірно сприяли появі і нових форм поведінки – інклюзивної, і появі інклюзивної культури, і появі інклюзивних компетенцій.

Разом з цим, детально не прописана наявність інклюзивної

компетентності в низці соціономічних професій, таких як вчитель, але це позбавляє її носіїв від уміння і готовності працювати з учнями з ООП та учнями з інвалідністю. Це нова вимога сучасного освітнього простору – готовність і здатність педагогів учити усіх без винятку, незалежно від схильностей, особливостей психофізичного і соціального розвитку. А це потребує розвитку інклюзивної компетентності спеціалістів у сфері освіти. Звичайно, дослідження цього явища не залишилось поза увагою дослідників (А. Колупаєва, Г. Давиденко, Е. Зеєр, Л. Митина, Н. Шматко, В. Сластенин, Resch A.-J., Mireles G., Benz M.-R., Grenwelge Ch., Peterson R., C. Barnes, С. Maslach, та інші). Але окремі питання, що потребують вирішення і які є в полі компетенції сучасного педагога, зокрема інклюзивна поведінка і інклюзивна культура здобувачів освіти, потребує детального вивчення.

Незважаючи на наявність великої кількості праць присвячених формуванню інклюзивної поведінки і інклюзивної культури у представників різних соціальних груп, вивченню умов і чинників їх формування у різні вікові періоди розвитку особистості, питання, що стосуються зразків інклюзивної поведінки як дітей з ООП, так і решти представників освітньої спільноти, залишаються на периферії дослідницьких інтересів вчених. Як правило, авторами не враховується віковий контингент здобувачів освіти, з яким працюють педагоги, умови їх попереднього соціального і морально-духовного розвитку. Не приймається до уваги наявність чи відсутність позитивного ставлення у батьків унормованих учнів до осіб з інвалідністю, готовність педагогів до роботи в інклюзивному класі, сформованість інклюзивної компетентності педагога.

В останні роки з питань інклюзивного навчання проведено ряд дисертаційних досліджень, в яких розглядалися різні питання, в тому числі і окремі сторони окреслених вище проблем (О. Мартинчук, М. Чайковський, Н. Шматко, Г. Давиденко та інші).

Не зважаючи на наявні дослідження різних аспектів цієї проблеми,

тема «Юрисдикція національної системи спеціальної освіти як чинник формування зразків поведінки осіб з особливими освітніми потребами» була недостатньо розглянута у якості предмету спеціального дослідження.

Мета дослідження – проаналізувати нормативно-правове забезпечення системи спеціальної освіти та визначити чинники, котрі впливають на формування певних зразків поведінки осіб з освітніми потребами в Україні.

Об’єкт дослідження – чинники формування зразків поведінки осіб з особливими освітніми потребами.

Предмет дослідження – юридико-правове забезпечення національної системи спеціальної освіти як чинника формування зразків поведінки осіб з особливими освітніми потребами.

Завдання дослідження:

1. На основі теоретичного аналізу проблеми розкрити юридико-правового забезпечення національної системи спеціальної освіти у формуванні зразків поведінки осіб з особливими потребами.

2. Виявити проблему формування майбутніх зразків поведінки осіб з ООП та обґрунтувати її прояви в закладах освіти з інклюзивною формою навчання.

3. Визначити та проаналізувати ключові складові зразків поведінки осіб з особливими освітніми потребами.

4. Розробити програму емпіричного дослідження і на основі отриманих результатів визначити особливості юрисдикції національної системи спеціальної освіти у формуванні сталих зразків поведінки у осіб з особливими освітніми потребами.

Для реалізації поставленої мети та вирішення завдань використано комплекс методів:

- теоретичні: аналіз і синтез наукових праць із проблеми дослідження; для отримання наукових даних з проблеми дослідження; синтез та узагальнення для формулювання власних ідей та висновків дослідження, аналіз копінг- стратегій;

- емпіричні: опис, порівняння, спостереження, експертне опитування (анкетування), фокус-група.

- описової математичної статистики (якісний та кількісний аналіз емпіричних даних комп'ютерна програма „STATUSTICA“). Обробка статистичних даних і графічного представлення виконувалася з використанням SPSS-20 пакетом програм.

Наукова новизна та практична значущість дослідження: полягає в узагальненій оцінці особливостей юрисдикції національної системи спеціальної освіти у формуванні майбутніх зразків поведінки у осіб з особливими освітніми потребами.

Методологічну основу дослідження склали наукові праці вітчизняних та зарубіжних науковців, що містять теоретичні положення щодо юрисдикції національної системи спеціальної освіти у формуванні майбутніх зразків поведінки у осіб з особливими освітніми потребами спеціальної освіти в Україні, а також реалізації інклюзивної моделі освіти (А. Колупаєва, С. Литовченко, Ю. Найда, С. Болтівець, О.Ставицький, Н. Шматко та ін.). Дослідженню понять «юрисдикція системи спеціальної освіти» та «майбутні зразки поведінки», «гандикапізм» присвячені роботи таких сучасних дослідників, як А.Колупаєва, та інші. Теоретичні та методичні основи соціальної роботи з дітьми з ООП представлено у працях І. Іванової, А. Капської, Н. Шматко, Л. Тюпті, В. Циби, В.Кириленко, О.Литовченко, Д.Митчелл, М.Малофеева, Яковлевої Н., Л.Щипициної, О.Холостової, В. Мартинюк, М.Семаго, М.Порошенко, П.Таланчука, Л.Лавриненко, А.Полянського, Brandon T., Charlton J., Neuville Thomas J, S. Symeonidou, Resch A.-J., Mireles G., Benz M.-R., Grenwelge Ch., Peterson R., Zhang D., R. Sabaliauskienė та інших.

Апробація дослідження: Результати дослідження представлені на XV Міжнародній науково-практичній конференції студентів та молодих учених «Масово-комунікаційні процеси у сучасному світі» (м. Київ, ІФМК 29 травня 2023 р.).

8

Результати були опубліковані в збірнику наукових тез доповідей.

Структура роботи: магістерська робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (72 найменування, з **ЯКИХ 6 - іноземною мовою**) та додатків на трьох сторінках. Загальний обсяг магістерської роботи 100 сторінки, обсяг основного тексту 87 сторінок. Робота містить: рисунків – 3, 4 - графічних зображень (графіки та діаграми), 10 таблиць на 3 сторінках та 3 додатки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МАЙБУТНІХ ЗРАЗКІВ ПОВЕДІНКИ У ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

1.1. Сутність юрисдикції національної системи спеціальної освіти

Створення благополучного, сприятливого і духовно збагаченого середовища для розвитку особистості, допомога у самозбереженні, самозахисті, власному розвитку, реалізації своїх можливостей, а відтак – формування певних моделей поведінки осіб з особливими особливостями потребами визначають зміст багатьох напрямів, моделей роботи з особливою когортою населення. З одного боку — філантропічний підхід для забезпечення належного рівня виживання, позитивна соціалізація, соціальна поведінка, з іншого — соціальний захист, педагогічна, психологічна і духовна підтримка, що сприяють духовному оновленню, збереженню свого власного "Я", цілісності особистості, розвитку її можливостей у досягненні позитивних змін. Варто зазначити, що об'єктивні і суб'єктивні умови макросередовища опосередковують особливості поведінки осіб з особливими освітніми потребами в систему освіти та соціальну інклюзивну структуру, що позначається на формуванні цілісного образу «Я», на ступені розвитку поведінкових аспектів у соціальній інклюзивній структурі і поза межами системи освіти.

В роботах іноземних авторів (Холостова, Дементьева, Шматко) зроблено висновок про те, що незважаючи на наявність тих чи інших відхилень у особистості від середньостатистичної норми, освіта має забезпечити будь-які освітні нужди людини. А кожний індивід має певні потреби, до яких суспільство має пристосувати свої зовнішні умови, а все соціальне життя людини має бути організоване як неперервний процес компромісів в організації функціонування між особистістю і соціумом, у її

зв'язку в інших соціальних діадах з орієнтацією на повагу до кожного члена суспільства (Холостова, с. 49)

Чинники суспільного прогресу, відтворюючись в пізнанні **людей**, впливають на їх здібності, інтереси, ціннісні орієнтації в їх поведінкових програмах, які в кінцевому результаті також відображаються в образі людини. Останній по суті і визначає юридико-правову складову у забезпеченні реалізації прав усіх громадян української спільноти. В нашому дослідженні ми здійснимо спробу проаналізувати більшість нормативно-правових документів, які забезпечують юридичну складову у формуванні унормованих зразків поведінки усіх учасників освітнього процесу, і у **ТОМУ** числі осіб з особливими освітніми потребами.

Варто вказати, що розвиток людського суспільства визначається забезпеченням соціальної інтеграції осіб з ООП та осіб з інвалідністю, їх рівного доступу до освітніх послуг в дитсадках, закладах середньої та позашкільної освіти, вищої професійної освіти нарівні з **унормованими** ровесниками. Це виступає показником зрілої соціальної політики держави.

М. Малофеев (2009) вважає, що основним завданням здорового суспільства є турбота про осіб з ООП, а введення їх в освітній простір є закономірним етапом усієї системи спеціальної допомоги. Вчені пов'язують таку позицію з переосмисленням людської спільноти свого ставлення до особливих людей, з визнанням рівності їх прав і свобод, з усвідомленням непохитного обов'язку у толерантному ставленні та необхідності забезпечення рівних можливостей кожному в різних сферах життя, включаючи освіту.

Аналогічна позиція представлена і в міжнародних і вітчизняних нормативно-правових документах. Звичайно, варто вказати що **ОСНОВНИМ** правовим документом, який визнає поведінку як держави, так і кожного її члена, є Конституція України. В Основному документі країни чітко зазначені основні права і свободи кожного громадянина України.

Проаналізуємо окремі складові деяких нормативно-правових документів. У Загальній декларації прав людини, що прийнята Генеральною асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року проголошено, що кожна людина повинна володіти усіма зазначеними в ній правами і свободами без будь-яких відмінностей за такими ознаками як раса, колір шкіри, стать, мова, релігія, політичні або інші переконання, національне чи соціальне походження, майновий стан, народження чи інші обставини (12, ст. 2). 20 листопада 1959 року Генеральною Асамблеєю ООН була проголошена декларація про права дитини. Держави, які входять до складу Об'єднаних Націй ще раз підтвердили свою віру в основні права людини та в цінність людської особистості та висловили рішучість всебічно сприяти соціальному прогресові та поліпшенню умов життя при більшій свободі (11, преамбула). Далі, Генеральною Асамблеєю ООН 13 грудня 2006 прийнято Конвенцію про правах осіб з інвалідністю і її відкрито для підписання державами-учасниками 30 березня 2007 року. В цьому документі «визнається право осіб з інвалідністю на освіту», при реалізації якого особам з інвалідністю забезпечується рівний доступ до інклюзивної, якісної, безкоштовної освіти. Дитина внаслідок своєї розумової і фізичної незрілості потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи також незалежний правовий захист як до, так і після народження. Необхідність у такій спеціальній охороні була вказана в Женевській декларації прав дитини, а також у Загальній декларації прав людини та в статутах спеціалізованих установ і міжнародних організацій, що займаються питаннями добробуту як дітей, так і осіб з ООП.

Розглянемо Женевську декларацію прав дитини. Ця декларація була прийнята 26 листопада 1924 року п'ятою Асамблеєю Ліги Націй в Женеві. Беручи до уваги, що дитина - це найцінніше надбання, Генеральна Асамблея ООН проголосила Декларацію про права дитини з метою забезпечити дітям щасливе дитинство і користування для їх власного блага і блага суспільства правами і свободами, які тут передбачені, і закликає батьків, чоловіків і жінок як окремих осіб, а також добровільні організації, місцеву владу і

національні уряди до того, щоб вони визнали і намагалися дотримуватися цих прав шляхом законодавчих та інших заходів (11, преамбула). Серед принципів даної декларації можна виділити наступні: дитині має бути забезпечений спеціальний захист і надані можливості та сприятливі умови, які б дозволили їй розвиватися фізично, розумово, морально, духовно та у соціальному відношенні здоровим і нормальним шляхом і в умовах свободи і гідності (11, пр. 2); дитині має належати право на здорове зростання і розвиток, на відповідне харчування, житло, розваги, медичне обслуговування (11, пр. 4); дитина для повноцінного і гармонійного розвитку її особистості потребує любові і розуміння (11, пр. 6); вона має зростати під опікою та відповідальністю батьків і в атмосфері любові та моральної й матеріальної забезпеченості (11, пр. 6); на суспільстві і на органах публічної влади має лежати обов'язок здійснювати особливе піклування про дітей, що не мають сім'ї, і про дітей, що не мають достатніх засобів для існування (11, пр. 6); дитина має право на здобуття освіти, яка має бути безкоштовною і обов'язковою, принаймні на початкових стадіях (11, пр. 7); їй має даватися освіта, яка сприяла б її загальному культурному розвитку і завдяки якій вона могла б на основі рівності можливостей розвивати свої здібності і особисте мислення, а також усвідомлення моральної і соціальної відповідальності, і стати корисним членом суспільства (11, пр.7); за будь-яких обставин дитина має бути серед тих, хто першими отримують захист і допомогу (11, пр.8). А ключовим у Декларації про права дитини є принцип 1, де зазначено, що дитині повинні належати всі зазначені у цій Декларації права, причому без будь-яких винятків. Тобто, діти з функціональними обмеженнями не виокремлюються у окрему групу, вони мають ідентичні права з усіма іншими дітьми. Щодо дітей цієї категорії у принципі 5 зазначено: “дитині, яка є неповноцінною у фізичному, психічному або соціальному відношенні, мають бути забезпечені спеціальний режим. освіта і піклування, необхідні з огляду на її особливий стан.”

Необхідність у особливому захисті дитини була передбачена у

Женевській декларації прав дитини 1924 року і Декларації прав дитини 1954 року та визначена у Загальній декларації прав людини, в Міжнародному пакті про громадянські та політичні права, в Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права, а також у статутах і відповідних документах спеціалізованих установ і міжнародних організацій, що займаються питаннями благополуччя дітей. Конвенція про права дитини була прийнята на тих самих засадах, що у вищезазначені документи. У Статті 1 зазначено, що для цілей цієї Конвенції дитиною вважається кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законам, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше. Значна увага у Конвенції приділяється і дітям з функціональними обмеженнями. Держави-сторони визнали, що неповноцінна у розумовому або фізичному відношенні дитина має вести повноцінне і достойне життя в умовах, які забезпечують її гідність, сприяють почуттю впевненості у собі і полегшують її активну участь у житті суспільства. В цьому документі закріплені права дітей з відхиленнями у розвитку на повноцінне і достойне життя в умовах, які забезпечують їх гідність, сприяють їх впевненості в собі і полегшують їх участь в житті суспільства; закріплено право дитини з порушеннями у психофізичному розвитку на особливу турботу і допомогу, яка повинна надаватися по можливості безкоштовно з урахуванням фінансових ресурсів батьків та інших осіб, що забезпечують опіку над дитиною, з метою забезпечення такій дитині ефективного доступу до послуг в галузі освіти, професійної підготовки, медичного обслуговування, відновлення здоров'я, підготовки до трудової діяльності та відпочинку таким чином, щоб якомога ефективніше залучити дитину в соціальне життя і сприяти її інтеграції, включаючи культурний і духовний розвиток дитини (24, ст. 23).

В нашій роботі ми не будемо аналізувати всі статті цих документів, а зупинимось тільки на статтях, які вказують на необхідність здобуття безбар'єрної освіти. Основні документи в яких визначаються ключові стандарти прав людини на здобуття освіти подано в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1. Основні документи у галузі прав дітей на освіту (Кириленко В.Г. (2015)).

Основні документи	Основні принципи
Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти (1960 рік)	Право на загальну освіту та на рівні умови по відношенню до якості освіти
Конвенція про ліквідацію усіх форм дискримінації стосовно жінок (1979)	Ліквідація дискримінації стосовно жінок в галузі освіти. Подолання будь-якої стереотипності шляхом заохочення до спільного навчання чоловіків і жінок, перегляду навчальних посібників, шкільних програм, адаптації методів навчання
Конвенція про права дитини (1989)	Право на освіту усіх дітей на пріоритеті загальнолюдських цінностей та гармонійного розвитку особистості недискримінація дітей з інвалідністю за будь якими ознаками.
Рекомендації про технічну та професійну освіту (перегляд, 2001)	Право на реалізацію програм технічної та професійної освіти з базуванням на підґрунті горизонтальних і вертикальних зв'язків і відповідних потреб усіх учнів, зокрема дівчат і жінок.
Всесвітня декларація про освіту для всіх (1990)	Принцип вільного доступу до освіти всіх осіб на засадах справедливості, безбарерності,
Делійська декларація (1993)	Принцип ліквідації прогалин у доступності до базової освіти на підґрунті гендерних, вікових, соціальних, культурних, сімейних, етнічних, мовних відмінностей чи географічної віддаленості.
Саламанкська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у сфері освіти осіб з особливими потребами (1994)	Необхідність проведення реформ у напрямі інклюзивної освіти

30 вересня 1990 року на Всесвітній зустрічі на вищому рівні в інтересах дітей, яка відбулася в Організації Об'єднаних Націй у Нью-Йорку, було прийнято ще один важливий документ - Всесвітню декларацію про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей. У даній декларації перелічені проблеми, через які була скликана ця зустріч. В ній мова йшла про те, що щодня багато дітей у всьому світі перебувають у небезпеці, яка перешкоджає їх росту і розвитку. Вони потерпають від страждань, стаючи жертвами війни та насильства, расової дискримінації, апартеїду, агресії,

стаючи біженцями і переміщеними дітьми, вимушеними залишати свій дім і своє сімейне вогнище, стаючи інвалідами і жертвами недоброросовісності, жорстокості й експлуатації. Щодня мільйони дітей страждають від бід, злиднів та економічної кризи – від голоду і відсутності дому, від епідемій і неграмотності, від деградації навколишнього середовища. Щоденно 40 000 дітей у світі помирають від недоїдання і хвороб, у тому числі від синдрому набутого імунodefіциту (СНІДу), від відсутності чистої води, від поганих санітарних умов, а також від наслідків, пов'язаних з проблемою наркоманії (7, п. 2 - 4). У Декларації зазначено, що країни мають у своєму розпорядженні засоби і знання для захисту життя і значного зменшення страждань дітей, для сприяння всебічному, розвиткові їх людського потенціалу і для того, щоб вони самі усвідомили свої потреби, права і можливості. Конвенція про права дитини відкриває нові можливості для істинної всезагальної поваги до прав і добробуту дітей. Серед першочергових завдань Всесвітньої декларації про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей виділимо наступні: покращення здоров'я і харчування дітей; зниження рівня смертності дітей; піклування і надання підтримки дітям-інвалідам, а також іншим дітям, що знаходяться у вкрай важких умовах. Країни, що підписали Декларацію, визнали, що добробут дітей вимагає заходів політичного характеру на найвищому рівні, та висловили рішучість вжити цих заходів. Країни урочисто взяли на себе зобов'язання віддавати першорядну увагу правам дітей, їх виживанню, захисту і розвитку. Це також забезпечить добробут усіх країн. Серед іншого країни взяли на себе зобов'язання полегшити важке становище мільйонів дітей, що живуть в особливо важких умовах, до яких, безумовно, належать і діти-інваліди.

Наприкінці ХХ ст. було розроблено новий концептуальний підхід до дітей з особливими потребами, тобто поступова відмова від добродійності на користь підходу, що ґрунтується на реабілітації, створенні рівних можливостей і попередженні інвалідності (21, с.4). З цієї метою у грудні

1993 року Генеральна Асамблея ООН прийняла “Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів.” Розглянемо основні положення цього документу, ілюструючи їх інформацією про досвід країн світу та головні здобутки у справі соціального захисту інвалідів в Україні. Політичною і моральною основою Стандартних правил є положення про права людини, Міжнародний пакт про громадські і політичні права, Конвенція про права дитини, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, а також Всесвітня програма дій щодо інвалідів. Документ зумовлює прийняття державами моральних і політичних зобов’язань, передбачає реалізацію принципів, що стосуються відповідальності, і забезпечення співробітництва. Мета Правил – забезпечити таке становище, коли діти незалежно від статі, мали б ті самі права й обов’язки, що й інші члени суспільства. Ідеологія Правил базується на принципі забезпечення рівних можливостей, який передбачає, що інваліди являються повноцінними членами суспільства. Вони повинні отримувати підтримку, якої потребують в рамках звичайних систем охорони здоров’я, освіти, зайнятості та соціальних послуг. Так, правило перше - поглиблене розуміння проблем - передбачає для держав обов’язково розробляти і заохочувати виконання програм, направлених на поглиблення розуміння інвалідами їх прав та можливостей. Підвищення самозабезпечення та розширення прав дозволить інвалідам використовувати надані їм можливості. Поглиблене розуміння проблем повинно стати важливою частиною освітніх програм для дітей-інвалідів і програм реабілітації. Медичне обслуговування - передбачає прийняття заходів для розробки програм раннього виявлення, оцінки та лікування дефектів. До ВИКОНАННЯ цих програм привертаються дисципліновані групи спеціалістів, що дозволить попереджувати та скорочувати масштаби інвалідності та усувати її наслідки. Забезпечити всесторонню участь в таких програмах інвалідів та членів їх родин на індивідуальній основі, а також організацій інвалідів в процесі системи загальної освіти. У процесі освіти на всіх рівнях повинні

залучатися батьківські групи і організації інвалідів. Спеціальне правило присвячене зайнятості – державами визнано принцип, згідно з яким інваліди повинні отримувати можливість реалізовувати власні права, особливо в галузі зайнятості. Держави мають підтримувати включення інвалідів у вільний ринок праці. Така активна підтримка може здійснюватись за допомогою різноманітних заходів, включаючи професійну підготовку, встановлення стимулюючих квот, зарезервоване або цільове працевлаштування, надання кредитів і субсидій дрібним підприємствам, укладання спеціальних контрактів та надання переважних прав на виробництво, податкові пільги, гарантію дотримання контрактів або надання інших видів технічної або фінансової підтримки підприємствам, на яких працюють люди з обмеженими можливостями. Держави повинні заохочувати наймачів до залучення інвалідів в розробку програм підготовки кадрів і програм зайнятості у державному і приватному секторах. Згідно з правилом підтримування доходів і соціального забезпечення держави несуть відповідальність за соціальне забезпечення інвалідів та підтримування їх доходів. Держави повинні враховувати при наданні допомоги витрати, які часто несуть інваліди та їх родини в результаті інвалідності, а також забезпечити матеріальну підтримку та соціальний захист осіб, що піклуються про інваліда. Програми соціального забезпечення повинні також стимулювати зусилля самих інвалідів, направлені на пошуки роботи, яка була би прибутковою і покривала витрати. Стандартними правилами в галузі сімейного життя і свободи особистості передбачене забезпечення можливості інвалідам проживати спільно зі своїми родинами. Держави повинні сприяти тому, щоб консультативні послуги з питань сім'ї включали відповідні послуги, пов'язані з інвалідністю та її впливом на сімейне життя. Родини, в яких проживає інвалід, повинні мати можливість користуватися патронажними послугами, а також мати додаткові можливості для догляду за інвалідом. Держави повинні усувати перешкоди, що заважають усиновленню дитини-інваліда або опіки над дорослим інвалідом. Спеціальні

правила направлені на розробку стандартів, що забезпечують залучення інвалідів в культурне життя та участь у ньому на рівних правах. Стандарти передбачають прийняття заходів для надання інвалідам рівних можливостей для відпочинку та занять спортом. В галузі інформації та досліджень держави повинні регулярно збирати статистичні данні про умови життя інвалідів. Збір таких даних може здійснюватись паралельно з проведенням національних переписів населення та досліджень домашніх господарств, у тісній співпраці з університетами, науково-дослідницькими інститутами і організаціями інвалідів. Ці данні повинні включати питання про програми, послуги та їх використання. Розглядати питання про створення банків даних про інвалідів, в яких би утримувались статистичні данні про роботу соціальних служб та програми, а також інформація про різні групи інвалідів. При цьому необхідно враховувати необхідність захисту особистого життя і свободи особистості. Потрібно розробляти та надавати підтримку програмам вивчення соціальних та економічних питань, що зачіпають життя інвалідів та їх родин. Такі дослідження повинні включати аналіз причин, видів і масштабів інвалідності, наявність та ефективність існуючих програм та необхідність розвитку служб і способів надання допомоги і підтримки особам з обмеженими можливостями. Розробляти та вдосконалювати технологію та критерії проведення досліджень, приймаючи міри для сприяння участі самих інвалідів в зборі та вивченні даних. Інформація і знання з питань, що стосуються інвалідів, повинні розповсюджуватись серед усіх політичних та адміністративних органів на національному, регіональному і місцевому рівнях. Стандартними правилами окреслені вимоги з розробки політики та планування заходів в інтересах інвалідів на національному, регіональному і місцевому рівнях. На всіх етапах прийняття рішень повинні залучатися організації інвалідів до участі в розробці планів і програм, що стосуються інвалідів і зачіпають їх економічне і соціальне становище. Стандартні правила визначають, що держави несуть відповідальність за створення та укріплення національних координуючих

комітетів або аналогічних органів для використання їх в якості національних координуючих центрів з питань, що стосуються інвалідів. Стандартними правилами рекомендовано підтримувати та заохочувати фінансово створення і укріплення організацій інвалідів, членів їх родин або осіб, що захищають їх інтереси. Держави несуть відповідальність за забезпечення підготовки персоналу, який бере участь в розробці та виконанні програм та наданні послуг, що стосуються інвалідів.

Вітчизняні законодавчі документи, такі як Розпорядження «Про схвалення Концепції Державної соціальної програми “ Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини” на період до 2021 року» від 5 квітня 2017 за №230- р, Розпорядження «Про внесення змін до Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки» (Проект), Розпорядження « Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року» від 14 грудня 2016 за № 988-р, сказано, що школи мають сприяти наданню освітніх послуг усім дітям, незалежно від їх психофізіологічних можливостей і особливостей. В концепції «Нова українська школа» відмічається, що це школа рівних можливостей, що наша нова школа має стати школою для усіх. В кожному освітньому закладі варто забезпечити успішну соціалізацію дітей з ООП та дітей з інвалідністю. В цих документах чітко прослідковується лінія основних заходів спрямованих на державну політику підтримки дітей з інвалідністю, дітей з особливими освітніми потребами, дітей сиріт тощо:

- законодавчо закріплено забезпечення рівного доступу усіх дітей до якісної освіти усіх рівнів за місцем проживання, реалізацію їх права на інклюзивну освіту, дотримання права батьків на вибір закладу освіти та форми навчання дитини;

- нормативно-правове регулювання порядку фінансування **расходов**, необхідних для адресної підтримки інклюзивного обучения и

соціального забезпечення дітей-інвалідів і дітей з обмеженими можливостями здоров'я.

У зв'язку з цим важливо пам'ятати про особливості соціально-культурного, економічного, політичного та демографічного розвитку кожної країни, що зумовлює маргіналізацію тієї чи іншої групи населення. Наприклад, в Україні історично склалася ситуація, за якої однією з соціально незахищених категорій інвалідів досі залишається молодь. Складна екологічна ситуація, що існує в Україні, загострюється змінами в соціально-економічній сфері, переходом до ринкових відносин, що неминуче впливає на загальний життєвий стан і психологічне самопочуття людини. Останнім часом підвищився рівень наркоманії. Духовний вакуум, у якому перебуває молоде покоління, загрожує духовному і психічному здоров'ю. Україна утримує сумну першість за кількістю психічних розладів та злочинних новоутворень. Особливу тривогу викликає здоров'я дітей і молоді (21, с.5).

До загальних причин інвалідності в усіх регіонах світу належать: зuboжіння, хвороби, військові конфлікти тощо. Погане харчування та інфекційні захворювання спричиняють смертність у ранньому дитинстві, а також інвалідність серед тих, хто виживає. Соціальне тавро, яке лежить на особі з інвалідністю, зумовлює негативне ставлення до людей з вадами у фізичному, сенсорному чи психічному розвитку, недіагностування інвалідності та нечіткість термінології призводять до того, що статистичні дані ненадійні.

Необхідною умовою досягнення успішного навчання осіб з ООП є фізична доступність і безбар'єрність. Такі країни, як США, Німеччина, Франція, Англія, Японія та інші країни лідирують цій позиції, кожен учень має безпроблемний доступ не тільки до навчальних кімнат, а й до будь якої необхідної для навчання зони закладу освіти.

Одна з проблем - визнання принципу рівних можливостей у сфері початкової, середньої та вищої освіти для дітей, молоді та дорослих інвалідів у інтегрованих структурах. Люди ці пройшли шлях від звичайного догляду в

спеціальних установах до здобуття освіти у загальноосвітніх школах разом із здоровими дітьми (майстримінг). У розвинутих країнах нині спостерігається тенденція навчати дітей з інвалідністю у звичайних школах, що відображає процес інтеграції і сприяє демістифікації інвалідності в очах здорового населення. Разом з тим є необхідність у спеціальних методиках, що враховують потреби людей з порушеннями слуху; які повинні навчати їх відповідному методу спілкування і можуть включати застосування мови знаків, а також методу руху губ. Спеціальне навчання необхідне й для розумово відсталих. Особливо ефективними в навчанні цієї групи дітей виявилися організації батьків. Але сьогодні інклюзивне навчання в Україні - найбільш сприятлива форма здобуття освіти окремими категоріями дітей з ООП та дітей з інвалідністю.

У нашій країні, де склалася складна кризова ситуація, держава не може залишатися байдужою до свого майбутнього. Демократичне і правове суспільство, яке будується в Україні за її Основним Законом, орієнтується на дитину як на вищу цінність, на визначення пріоритетності її інтересів. В Конституції України проголошені гарантії щодо захисту підростаючого покоління: “Сім’я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою” (27, ст. 51).

Політика держави, в тому числі з питань соціально-правового захисту дітей формується, у першу чергу, на законодавчому рівні і слід констатувати, що в останні роки у цьому питанні зроблено чимало. За участю міністерств юстиції, освіти, у справах сім’ї та молоді, наукових установ, дитячих і молодіжних громадських організацій проведена певна робота з підготовки нормативної бази, яка закріплена в законах, прийнятих Верховною Радою України, указах Президента України, постановах Кабінету Міністрів та інших нормативно – правових актах.

Так, у Законі України “Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні” держава гарантує інвалідам дошкільне виховання, здобуття освіти на рівні, що відповідає їх здібностям і можливостям. Дошкільне виховання

та навчання інвалідів здійснюється в загальних або спеціалізованих дошкільних та навчальних закладах. Професійна підготовка або перепідготовка інвалідів здійснюється з урахуванням медичних показань і протипоказань для наступної трудової діяльності. Вибір форм і методів професійної підготовки проводиться згідно з висновками медико – соціальної експертизи. Обдаровані діти – інваліди мають право на безплатне навчання музики, образотворчого, художньо – прикладного мистецтва у загальних навчальних закладах або спеціалізованих позашкільних навчальних закладах. За інших рівних умов інваліди мають переважне право на зарахування до вищих і середніх навчальних закладів. Діти з інвалідністю та сім'ї, в яких вони виховуються, мають переважне право на поліпшення житлових умов у порядку, передбаченому чинним законодавством (14, ст.21) Діти з інвалідністю та ті що не мають батьків або батьки яких позбавлені батьківських прав і проживають у державних або в інших соціальних установах, після досягнення повноліття мають право на позачергове одержання житла і матеріальну допомогу на його благоустрій, якщо за висновком медико – соціальної експертизи вони можуть здійснювати самообслуговування і вести самостійний спосіб життя (14, ст.33).

Ще у 1991 року Кабінет Міністрів України прийняв постанову "Про заходи щодо поліпшення умов виховання, навчання та утримання дітей і підлітків, які мають вади у фізичному або розумовому розвитку", у якій йдеться про цілий ряд заходів, спрямованих на поліпшення становища дітей з інвалідністю. Освіта – основа інтелектуального, культурного, **ДУХОВНОГО**, соціального, економічного розвитку суспільства і держави. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, виховання громадян, здатних до свідомого **СУСПІЛЬНОГО** вибору. Освіта в Україні для дітей з ООП та дітей з інвалідністю ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості.

У Законі України "Про освіту" зазначено, що усі громадяни України

мають право на безкоштовну освіту в усіх державних навчальних закладах незалежно від статі, раси, національності, соціального і майнового стану, роду та характеру занять, світоглядних переконань, віросповідання, стану здоров'я та інших обставин (, ст.3). Але все таки є незначна частка дітей з інвалідністю, які не можуть навчатися у масових закладах освіти, на нашу думку, для них мають залишитись спеціальні загальноосвітні школи – інтернати, дитячі будинки, дошкільні та інші заклади освіти з утриманням за рахунок держави. Для дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання, створюються загальноосвітні школи і професійно-технічні училища соціальної реабілітації, яке затверджене ще у 1993 році Наказом Міністерства освіти України у Положенні ” Про спеціальну загальноосвітню школу – інтернат (школу, клас) України для дітей з вадами фізичного або розумового розвитку”. До речі, окремі групи здобувачів освіти з глибокими порушеннями сенсорної системи вказують, що є певні періоду у здобутті освіти, коли для них краще навчатись у закладах спеціальної освіти, в яких більш чітко враховані особливості їх розвитку. Як приклад можна привести деякі аргументи, наведені під час дослідницької бесіди з Інною К., випускницею УУ, дівчина має тотальну сліпоту і спочатку навчалась у школі- інтернаті для незрячих дітей, але після закінчення початкової школи батьки перевели її у звичайну школу. Дівчина пригадує, що однокласники намагались їй усіляко допомагати, але оскільки для виконання письмових завдань на уроці Інні необхідно було вистукувати кожен літеру, вона створювала певні незручності до однокласників і через пів року такого навчання, дівчина повернулася на навчання до інтернату, хоча її нові друзі жодного разу не робили ніяких зауважень. Тому на нашу думку, навчання у будь якому освітньому заклад і має бути спрямовано не стільки на передачу знань, скільки на розвиток і формування особистості, виховання у нього загальнолюдських цінностей, громадянської позиції. З метою соціальної допомоги і реабілітації дітей з вадами фізичного або розумового розвитку, розвитку їх нахилів і здібностей на початку 90-тих років створюються різні

типи навчально – виховних закладів з дошкільним відділенням, серед яких школи – інтернати для сліпих дітей і для дітей зі зниженим зором. Для надання допомоги учням з комбінованими дефектами організуються спеціальні класи (вади слуху або зору у поєднанні з розумовою відсталістю, затримкою психічного розвитку або порушеннями опорно – рухового апарату). До спеціальних загальноосвітніх шкіл – інтернатів (шкіл) для дітей зі зниженим зором приймаються: діти з гостротою зору на оці 0,05 – 0,4 на оці, яке краще бачить з оптимальною корекцією; при цьому враховується стан інших зорових функцій (поле зору, гострота зору на близькій відстані, форми та плинність патологічного процесу, за відсутності прогресуючого патологічного процесу та астенопічних скарг діти з гостротою зору 0,2 можуть навчатися у масовій школі); діти з більш високою гостротою зору у разі прогресивних або рецидивних захворювань, а також за наявності астенопічних явищ, які виникають під час читання та письма на близькій відстані; у всіх випадках діти повинні читати шрифт №9 таблиці для визначення гостроти зору зблизька з оптимальною корекцією звичайним оптичним склом на відстані не ближче 15 см.

Слід зауважити, що особлива роль, як вказує Болдирєва (2012) тут, належить допоміжним технологіям, які дозволяють людям з функціональними обмеженнями брати активну участь у повсякденному житті, здобувати освіту, працювати чи відпочивати. Для цього необхідно вживання наступних заходів: підтримати на рівні державної політики та національних проєктів розвиток системи інклюзивної освіти як одного з пріоритетних напрямків системи освіти; клопотати перед урядом про прискорення прийняття відповідних нормативно-правових актів та включення в конкурси соціальної реклами номінацій для прийняття в суспільстві ідей інклюзії; запропонувати Міністерству освіти і науки України удосконалити систему підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів з урахуванням потреб інклюзивної освіти, забезпечити розробку науково-методичного супроводу в цій області; створити координаційну міжвідомчу

раду підтримки інклюзивної освіти.

Дослідивши чинники юрисдикції національної системи спеціальної освіти, як чинника формування майбутніх зразків поведінки особи з особливими освітніми потребами, ми виявили, що українська освіта продовжує розвиватися, набувати нових рис, що відповідають вимогам часу. Це розвиток, як і розвиток нашого суспільства, не позбавлений труднощів і протиріч, проте його основні тенденції визначаються вимогами динамізму і модернізації.

І як справедливо зауважує М.Захарчук, юрисдикція нормативних документів в галузі спеціальної освіти поширюється на захист осіб з особливими освітніми потребами і осіб з інвалідністю не тільки в закладах дошкільної і середньої освіти, а й вищої і позашкільної освіти, у сфері сфері громадських та телекомунікаційних послуг, а також заборонено дискримінацію осіб з особливостями психофізичного розвитку шляхом обмеження їхнього доступу до ресурсів чи навчальних програм через фізичні бар'єри [30].

На думку А.Колупаєвої (2014, с.16), «...реорганізація й оновлення національної системи педагогічної освіти на основі принципів демократизації, гуманізації та модернізації, визнання права кожної дитини на одержання освіти, адекватної її пізнавальним можливостям і вимогам часу є дороговказом до пошуку оптимальних шляхів її реформування, соціалізації дітей із порушеннями психофізичного розвитку, їх інтегрування у суспільство».

Таким чином, державна політика щодо освіти дітей з інвалідністю та дітей з ООП, закріплена в нормативно-правових документах, ставить перед соціальною спільнотою завдання формувати певні зразки інклюзивної поведінки, а перед педагогами – завдання сформувати інклюзивну культуру, що змінить ставлення до дітей з ООП, яке склалось в уявленнях про навчання, виховання та розвиток цієї категорії дитячого населення.

1.2. Юридико-соціальні аспекти формування майбутніх зразків поведінки в осіб з ООП

Однією з важливих для суспільства характеристик освіти є її доступність для певних соціальних груп, які мають «невигідні» стартові умови. Серед них особливе місце займають діти з інвалідністю, діти з особливими освітніми потребами, діти з обмеженими можливостями здоров'я. Варто зазначити в окремих країнах світу, що існують окрім звичайних освітніх закладів такі освітні системи, які також забезпечують навчання і виховання дітей з ООП. Це інтернатні освітніх установи, але як зазначає значна частина дослідників (М. Малофєєв, Н. Шматко та інші), вони дистанціюють таких дітей від соціального оточення, що перешкоджає отриманню повноцінної якісної освіти поза межами інтернатного закладу, це по-перше. А по-друге, створюються умови для виникнення соціальної нерівності, ексклюзії, сегрегації, стигматизації та гандикапності.

Сучасні вітчизняні і закордонні дослідження в галузі інклюзивного навчання відмічають як негативні такі явища як «соціальне виключення» і «соціальне розподілення» таких уразливих категорій як діти з інвалідністю і діти з особливими освітніми потребами. В роботах W. Barsch, J. Corbett, З. Шевціва, В. Бочелюка, Н. Шматко, Т.Малихіної стверджується, що сегрегаування дітей за рівнем психофізичного розвитку є не припустимою поведінкою для поглиблення нерівноправності у здобутті освіти, і протирічить цінностям цивілізованого світу, чим порушується готовність дитини до задоволення індивідуальних потреб у розвитку.

Слід зазначити, що активний період у формуванні ІНКЛЮЗИВНОЇ поведінки починається з 1994 року, коли було офіційно введено термін «інклюзивна освіта», що був зафіксований Саламанською декларацією. З цього періоду інклюзивна освіта визначається як певна освітня реформа з орієнтацією на освітні можливості і потреби кожної людини, кожної дитини,

незважаючи на її фізичні, інтелектуальні, соціальні, емоційні, мовні особливості метою такої освіти є уникнення соціальної сегрегації дітей з інвалідністю як негативної форми поведінки суспільства.

В навчальному посібнику за авторством М.Порошенко (2019, с.10), зазначено, що діти, котрі « потребують інклюзивної освіти, можуть не мати інвалідності, але вони мають ООП. Згідно з Законом України «Про освіту», «дитина з ООП - це особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту». Авторка до цієї групи відносить дітей, які мають порушення в розвитку: емоційні і поведінкові, мовлення та спілкування, труднощі у навчанні, затримка/обмеження інтелектуального розвитку, фізичні/нейромоторні, зору, слуху, діти, які виховуються у несприятливих умовах, діти, які належать до етнічних меншин, діти вулиці, діти з ВІЛ- інфекцією [63, с.11]. Порошенко М. також вказує і на необхідності створення інклюзивної культури, як одному з аспектів індексу інклюзії. В даному випадку інклюзивна культура передбачає формування у здобувачів освіти відчуття безпеки, доброзичливості, прийняття кожної дитини. Це, на нашу думку, є першим чинником, що впливає на формування певних зразків поведінки особи з ООП. Другим фактором, є формування інклюзивної політики в освітньому закладі і розвиток інклюзивної практики.

Вчені Т.Бут і М.Ейнскоу (2015) виділяють три складові, які поліпшать створення інклюзивного освітнього середовища:

- створення інклюзивної культури (прийняття усіма учасниками освітнього процесу цінностей інклюзії),
- розвиток інклюзивної політики (план та стратегій освітнього закладу щодо впровадження і розвитку інклюзії і даному закладі),
- впровадження інклюзивної практики (наявність методології навчання в інклюзивному класі, навчальних і виховних методів і технологій, які будуть ефективними в системі інклюзії).

М.Порошенко (2019) вказує, що інклюзивна освіта, є системним

процесом налагодження взаємодії усіх учасників освітнього процесу: дітей, батьків і учителів, а його ефективність залежить від усвідомлення його переваг для кожного учня (див. таблицю 1.2.)

Таблиця 1.2. Переваги інклюзивної освіти (за Кириленко В.Г.)

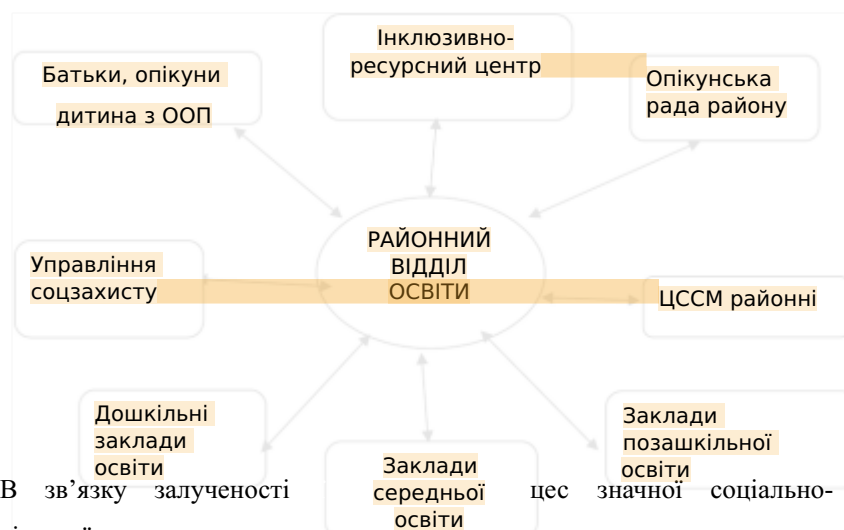
Для дітей з ООП	Для фізично здорових дітей
<p>- інклюзивне навчання не розділяє дітей з інвалідністю та їхніх здорових однолітків; завдяки цілеспрямованому повноцінному спілкуванню поліпшується когнітивний, моторний, мовний, соціальний та емоційний розвиток дітей; діти мають можливості для налагодження дружніх стосунків зі здоровими ровесниками й участі у громадському житті,</p> <p>- збільшення можливостей реалізації творчого та пізнавального потенціалу дитини-інваліда, оскільки навчання в масовій школі розширює соціальні зв'язки, дозволяючи налагодити зв'язки з великою кількістю ровесників, що є важливим для розвитку дітей;</p>	<p>- здорові діти можуть дізнатись про проблеми своїх ровесників-інвалідів, набувають в процесі спілкування з ними здатності тонко відчувати труднощі іншого, навчаються толерантності та делікатності. В них проявляються такі якості: співчуття та людинолюбство, доброта та терпіння. Ці навички знадобляться у дорослому житті: сімейному чи професійному. Здорові діти отримують життєвий досвід любові й прийняття, які неможливо недооцінити.</p> <p>- вчаться природно сприймати і толерантно ставитися до людських особливостей; налагоджувати й підтримувати дружні стосунки з людьми, які відрізняються від них; співпрацювати; поводитися нестандартно, бути кмітливими, а також співчувати іншим</p>
Для педагогів і фахівців	
<p>учителі інклюзивних класів краще розуміють індивідуальні особливості учнів; учителі опановують різноманітні педагогічні методики, що дає їм змогу ефективно сприяти розвитку дітей з урахуванням їхньої індивідуальності; спеціалісти (медики, педагоги спеціального профілю, інші фахівці) починають сприймати дітей більш цілісно, а також вчаться дивитися на життєві ситуації очима дітей</p>	

Успішна освітня інклюзія — це мультифакторний, багаторівневий процес, що вимагає перебудови на всіх рівнях людського функціонування, починаючи з заміни пріоритетних установок по відношенню до формуванні спеціального освітнього середовища для дітей із особливими освітніми потребами. При цьому, впровадження ідей інклюзивної освіти у практику конкретних установ вимагає дотримання відповідних навчальних програм та введення у штат спеціалістів, які володіють такими освітніми технологіями, які у свою чергу сприяють формуванню конструктивних зразків поведінки

дітей.

Важливими умовами ефективної роботи закладу освіти з інклюзивною формою навчання у розвитку інклюзивної культури, політики і практики є якісне керування процесом входження дитини з ООП в освітнє середовище. Це передбачає необхідність врахування і особливостей адаптації учнів, батьків, педагогів до змінних соціальних умов. Таке розуміння організації інклюзивного процесу передбачає появу в освітньому закладі спеціаліста, який би скоординував діяльність спеціалістів, залучених до роботи в інклюзивному класі (групі) в даній установі. Це може бути і один із заступників керівника закладу освіти. Основними функціями такого спеціаліста є розробка інклюзивної політики освітнього закладу, забезпечення (залучення) закладу необхідним персоналом, аналіз здійсненої діяльності. На рис.1.1. ми намагались показати взаємодію різних структур при організації інклюзивного навчання в освітньому закладі.

Рис. 1.1. Схема взаємодії структур і закладів в системі інклюзивної освіти дитини з ООП (за Кириленко В.Г.)

В зв'язку залученості управлінської громади, варто визначитись з окремими поняттями, зокрема «інклюзивна культура», яка нами розглядається як складова професійно-педагогічної культури і визначає певні зразки поведінки її носія.

Варто вказати, що єдиної думки щодо визначення цього поняття немає, хоча часто в різних енциклопедіях і тлумачних словниках зустрічається наступне трактування цього поняття так «особливе організаційне середовище, яке дозволяє людям різного походження, з різними типами мислення, складом розуму ефективно працювати разом для досягнення певних цілей організації». При цьому більшість авторів, зокрема Т.Бут, М. Ейнскоу, Т.Малигіна, Н.Шматко під інклюзивною культурою розуміють «особливу атмосферу, в якій впроваджується модифікації адаптовані до потреб певного освітнього закладу, що органічно вплітаються в його структуру, та надають певні можливості учасникам освітнього процесу знизити ризики негативної поведінки; і виділяють дві складові ЦЬОГО поняття, перша - зовнішня складова, під якою передбачається організація інклюзивного простору (норми і правила), а друга – це культура самого закладу, осіб, які там взаємодіють. Інклюзивна культура закладу освіти не засвоється і не привласнюється, а створюється в процесі спільної праці усіх учасників освітнього процесу. При цьому варто враховувати особливі культурні потреби кожного учня - систему стосунків, спілкування, умов виховання, індивідуальні можливості і здібності.

Порошенко М (2019) приділяє значну увагу педагогу, який працює в умовах інклюзивної освіти і зазначає, що для такого учителя мають бути притаманні суб'єктивні і об'єктивні риси: педагогічна чуйність, тактовність, організованість, твердість, послідовність тощо. Разом з цим, педагог має володіти самоконтролем, саморегуляцією і певною копінг- поведінкою, оскільки його професійна діяльність емоційно насичена і має високий рівень відповідальності і носить підвищений рівень стресогенності. І як вказують окремі дослідники (Н.Д. Шматко, Кухтерина Г.В., Федина Л.В. М.Піддубний та інші) все це впливає на формування певного зразка інклюзивної поведінки – захисно-копінгова, а це потребує **НАВИЧОК** саморегуляції. Автори вказують, що така поведінка складається зі значної кількості компонентів – механізмів психологічного захисту, копінг-стратегій,

особистих копінг-ресурсів.

Для учасників освітнього процесу, в першу чергу для педагогів і осіб з ООП, основними захисними механізмами є проекція – перекладання відповідальності за певні помилки на іншого. Але педагогі має навчити певним зразкам поведінки учня з ООП, які сприятимуть його адаптації в освітньому середовищі. І такими зразками мають бути позитивна самомотивація, контроль ситуації, самоконтроль антициповане уникнення.

Особи з особливими освітніми потребам часто вдаються до специфічної форми поведінки, яка носить назву емоційного реагування на ситуацію. Хоча вважається що загалом емоційне реагування відбувається часто автоматично, несвідомо, однак активне і свідоме втручання у цей процес може прискорити перехід на інший, ефективніший рівень подолання. Для цього дитину з ООП потрібно навчити виявити певну активність - виконати відповідні вправи, спрямовуючи емоції та почуття в іншому напрямку. Прийнятними в цій ситуації є плач, навіть гнів, активні форми виразу своїх негативних переживань - активне вболівання за улюблену спортивну команду, можлива навіть агресія спрямована на неживі об'єкти (якщо це приймається оточенням), бесіда тощо. При цьому часто поведінка особи з ООП виходить за межі прийнятих норм.

Головко (2017, с.26-27) зазначає, що соціальною нормою прийнято вважати зумовлене об'єктивними закономірностями правило фізичної поведінки, яке має загальний характер, виражає волю суспільства і забезпечується різноманітними засобами соціального впливу; сукупність вимог і очікувань, що висуває соціальна група, організація, суспільство до своїх членів з метою здійснення діяльності (поведінки) усталеного зразка (типу). сукупність вимог і очікувань, що висуває соціальна група, організація, суспільство до своїх членів з метою здійснення діяльності (поведінки) усталеного зразка (типу). Правила (норми) поведінки допомагають людині краще орієнтуватися серед різноманітних ідей та цінностей, зокрема свого соціального середовища, обираючи гідний варіант

поведінки; це своєрідний міст між проявами особистості й соціумом.

Таким чином, зразки поведінки особи з ООП формуються і триадності інклюзивної поведінки: інклюзивної культури, інклюзивної політики і копінг- стратегій.

Інклюзивна політика закладу, на нашу думку, формується на основі чіткої організації керуванням інклюзивного освітнього процесу, в тому числі внутрішніми нормативними наказами, актами, розпорядженнями, наявністю різнорівневих навчально-методичних комплексів, інклюзивних знань та умінь персоналу. Інклюзивна освіта закладу освіти має бути чітко спланованою, прийнятною і зрозумілою для кожного учасника освітнього процесу, а прийняття інклюзивної освіти, на думку дослідників, заключається в розумінні педагогами цінності кожного учня. Тут доцільно пригадати ідеї Л. Виготського про непродуктивність освітньої системи, в якій дитина з ООП стає ізольованою, якщо буде навчатись у спеціальному закладі освіти, саме через це її варто ввести в звичайну школу, створивши для її адаптації і подальшого навчання адекватні і необхідні умови. І суспільству вже давно відомі окремі моделі такої освіти: мейнстрімінг (mainstreaming), інклюзія (inclusion) [49; 53]. В рамках нашого дослідження ми не аналізуємо ці моделі, але і в цих моделях закордонними спеціалістами виділяється взаємозв'язок ідей інклюзивної освіти з формуванням певних зразків поведінки осіб з ООП та шкільної інклюзивної культури (J. Corbett, та інші). Так, J. Corbett вказує, що інклюзивна культура закладу має розглядати і певні культурні групи освітнього закладу: культуру вікової групи, культуру класу, підліткову субкультуру як урівнені [78]. Автор також виділяє деякі аспекти, що впливають на формування інклюзивної культури освітнього закладу: особистісні установки – переконання і страхи, що учні з ООП мають низькі навчальні здібності; власні упередження щодо стосунків учнів з ООП і учнів з нормальним психофізичним розвитком; толерантність до об'єднання дітей в культурну меншість. В українських закладах освіти з інклюзивною формою навчання для зменшення цього

явища введено посаду асистента вчителя «тьютора» і доцільно було б ще й введення «Тьюторства над класом», яким передбачено тьюторство будь якого учня, що сприятиме ефективному супроводу і взаємодії в класі, де навчаються діти з ООП.

Ще одним з аспектів у формуванні певних зразків поведінки осіб з ООП є створення і вибір освітнього маршруту б спільне навчання в інклюзивному класі чи спеціальна освіта. Вибір певного освітнього маршруту залежить від рішення комісії ІРЦ, яка приймає відповідне рішення на основі вивчення потреб, особливостей розвитку і можливостей такої дитини, активної участі у навчанні і вихованні дитини з ООП батьків. На рахунок освіти в спеціальних школах частіше схиляються самі батьки, як свідчить практика.

В концепції нової української школи виділяється специфічний метод формування поведінки особи з ООП. Це праймінг – метод підготовки дитини з ООП до певної діяльності, яку вона має завершити, він дозволяє заздалегідь підготувати учня до вирішення певної навчальної чи соціальної ситуації, дозволяє адаптуватись до нових для неї умов соціального буття: самостійно навчатись і працювати, самостійно вирішувати проблему.

Для формування зразків поведінки осіб з ООП важливим є урахування чотирьох чинників:

- цілепокладання дій усіх учасників освітнього процесу;
- чинник стосунків: ступінь підтримки і взаємодопомоги;
- чинник особистісного розвитку: рівень особистісного росту і самовдосконалення;
- чинник підтримки освітньої системи: самообслуговування учнів, порядок в класі, ступінь розуміння усіма учасниками освітнього процесу своєї діяльності.

Таким чином, можна виділити такі зразки поведінки осіб з ООП: знаньову (що я знаю для вирішення проблеми чи завдання), діяльнісну (як я буду це робити, які я маю уміння для цього), особистісну, ціннісну.

Значущою для нашого дослідження є позиція низки авторів щодо інклюзивної готовності спеціалістів до роботи в умовах інклюзивної і спеціальної освіти, яка визначається як «складна інтегральна властивість особистості, котра дозволяє успішно реалізовувати професійні компетенції, орієнтуючись на відповідну підготовку». В першу чергу, це стосується когорти спеціальних педагогів, які мають відповідну базову освіту і сформовану за роки навчання готовність до формування певних зразків інклюзивної поведінки у своїх вихованців.

1.3. Соціально- правова характеристика осіб з ООП

Формування зразків інклюзивної поведінки особами з ООП в закладах освіти залежить від двох основних факторів: сформованості інклюзивної свідомості та сформованості певного рівня інклюзивної культури усіх учасників освітнього процесу.

Розвиток особистості школяра з ООП передбачає максимальну реалізацію його активності, самостійності, організованості, комунікабельності в процесі навчання. Ці властивості тісно переплітаються з динамічними аспектами поведінки особи з ООП, що означає необхідність її формування відповідними засобами навчання. І тісно переплітають з інтеграцією і адаптацією особи з ООП в шкільний простір. Ця проблема є проблемою створення інклюзивного колективу і адекватних йому культурних норм життя класного колективу за умови врахування індивідуального способу культурного реагування на ситуацію. А формування приналежності до певної групи позначає єдність з нею, взаємодію з усіма її членами, створення певної шкільної чи соціальної общності. Класний колектив має певні ознаки: однородність його членів, одні правила взаємодії з кожним його членом, відчуттям єдиної команди, наявність групової субкультури, яка проявляється в певній системі знаків, взаємодія усіх членів колективу за допомогою цієї знакової системи, ідентичність та ідентифікація

за певними ознаками які відрізняють даний колектив від інших.

Група осіб з ООП надзвичайно неоднорідна. Це визначається перш за все тим, що в неї входять особи з різними видами та з різним ступенем порушень: порушення сенсорної системи, мовлення, опорно-рухового апарату, інтелекту, з розладами емоційно-вольової сфери (наприклад РАС), затримкою та комплексними порушеннями розвитку.

Дітей з ООП можна розподілити на наступні категорії:

Таблиця 1.3 Категорії дітей з ООП

Категорії	Критерії, за якими визначаються групи
Медична	Наявність захворювань внутрішніх органів. Є проблеми з органами слуху, зору, мови. Часто та довготривалі хвороби дітей (пропуски за хворобою понад 40 навчальних днів в році). Стоять на обліку у психоневролога. Перенесли складну медичну операцію.
Соціальна	Живуть в асоціальних сім'ях. Живуть в малозабезпечених сім'ях; Живуть в оточенні, в якому присутні зневага та агресія. Живуть в сім'ях біженців чи переселенців (проблеми мовні чи адаптивні). Перейшли в нову школу, клас, змінили місце проживання (проблеми адаптивні).
Освітньо-педагогічна	Наявна стійку неуспішність. Проголюють, пропускають заняття без поважних причин
Поведінкова	Наявні стійкі порушення поведінки. Відчувають труднощі у взаєминах з ровесниками, вчителями, батьками Мають підвищену тривожність.

Аналіз наукової літератури дозволяє показати і інший розподіл за категоріями дітей з ООП (за Оліференко Л.Я.) [36]:

- 1) діти з проблемами в розвитку, які не мають різко вираженої клініко-патологічної характеристики;
- 2) діти, які залишились без опіки батьків;
- 3) діти з неблагополучних сімей, асоціальних сімей;
- 4) діти з сімей, які потребують соціально-економічної та соціально-психологічної допомоги та підтримки;
- 5) діти групи ризику з проявами соціальної та психолого-педагогічної

дезадаптації.

Аналіз сучасного масиву статистичних даних, дозволяє виділити групи школярів з додатковими освітніми потребами, які часто зустрічаються у масових загальноосвітніх закладах: на першому місці знаходяться школярі з порушеннями мовлення, на другому - дітей з виявленою шкільною дезадаптацією, на третьому - діти з затримкою психічного розвитку, далі - учні з діагностованою розумовою відсталістю; та порушеннями опорно-рухового апарату, на останньому місці - учнів з порушеннями зору та порушеннями слуху [49; 56].

Характеристика дітей групи ризику: можуть мати відхилення в розвитку інтелектуальної сфери, часто не відвідують школу, важко засвоюють навчальний матеріал, у них спостерігається затримка в розвитку мислення, недорозвиненість саморегуляції, уміння керувати собою; відставання у оволодінні освітніми навичками та уміннями та низької якості учіння. В підлітковому віці діти групи ризику характеризуються проблемами у взаєминах з оточуючими людьми, поверхневистію почуттів, споживацьким ставленням та звичкою жити за вказівками, складностями у взаєминах, порушеннями самосвідомості (від переживання вседозволеності до ущербності), поглибленням труднощів в оволодінні навчальним матеріалом, проявом грубого порушення дисципліни (бродяжництвом, крадіжками, різними формами делінквентної поведінки). В стосунках з дорослими у них проявляються переживання власної неспроможності, втрата своєї цінності та цінності іншої людини [60; 61; 69].

Інклюзивна освіта здійснюється в спеціально організованому освітньому середовищі, де дитині з ООП в середовищі ровесників забезпечується стандартними програмами з урахуванням її особливих освітніх потреб.

Специфіка різних типів ООП визначає і характеристику кожної групи учні, і особливості організації роботи з ними. Варто зазначити, що нормативними документами передбачено зарахування на навчання до

певного класу 1-3 дитини з ООП. І як показує практика, це учні з різними нозологіями, а відтак педагог має знати як нозологію і характер перебігу захворювання, так і особливості взаємодії з певними особами з ООП. Наприклад, у учня є порушення слуху, і вона може носити слуховий апарат, або спілкуватись Дактилем. Це означає що педагог і учні мають знати особливості комунікації з таким школярем: говорити чітко і повільно, спілкуватись через сурдоперекладача або вивчити мову жестів. Педагог має певним чином організувати як свій простір, так і простір такої дитини в класі, знати правила роботи в команді спеціалістів, призначених рекомендаціями фахівців інклюзивно-ресурсного центру. Але тут доречними є слова великого педагога К. Ушинського, який говорив про те, що перед тим як виховувати у учневі певні риси, стосунки, ми маємо вивчити і знати те, що ми прагнемо виховати.

Також наводимо визначення понять в такому значенні, в якому вони розуміються в даній роботі.

Для характеристики поняття «інклюзивна культура» скористаємось визначенням і його характеристиками, представленими в роботі А. Полянського (2018) «Інклюзивна культура в освітній організації». Автор зазначає, що інклюзивна культура, в рамках системи освіти стає особливою освітньою філософією, оскільки заклад з інклюзивною формою навчання приймає і розділяє цінності інклюзії. Інклюзія в будь якій організації, в тому числі в закладі освіти, є частиною загальної культурної політики, яка спрямована на створення особливого позитивного мікроклімату освітнього середовища, солідарності, довіри, толерантності, відсутності конфліктів, тощо. Формування інклюзивної культури передбачає дотримання принципу поваги, відсутності дискримінації, передбачає створення доступного середовища, адаптованих освітніх програм, наявність допоміжних технічних засобів для різних категорій дітей. Також автор наголошує, що навчання стає інклюзивним тоді, коли дитина включена в культуру освітнього закладу повністю, а для формування інклюзивної культури є важливим засвоєння

правил поведінки [53]:

- Поведінка у спілкуванні (правила поведінки на заняттях, на перерві, в позанавчальний час),
- Комунікативна поведінка (знання і дотримання норм поведінки у взаємодії з педагогами, з однолітками, з іншими учасниками освітнього процесу),
- Поведінка групи (наявність умов для повноцінної взаємодії з ровесниками, володіння мовленевою культурою групи).

Понікарова (2018, с. 15-20) акцентує дослідницьку увагу на такій моделі поведінки як «копінг-поведінка» (coping behavior), яка часто використовується для опису певних способів адаптивної поведінки в ситуації стресу. На думку R. Lazarus, людина обирає той чи інший копінг залежно від власних установок щодо ситуації: керування чи зміна джерела стресу, тоді поведінка спрямована на себе або на оточуючих. Прийнято виділяти такі типи копінг-поведінки: продуктивний, умовно продуктивний, непродуктивний, копінг-ресурс [40]. Копінг-поведінка може бути автоматизованою, якщо людина знаходиться в ситуації постійного стресу, а стилі копінгу визначаються специфікою використання копінг-ресурсу і копінг-стратегій, особливостями фрустрації, та рівнем відповідних знань. Авторка зазначає, що копінг-поведінка визначається як індивідуальний спосіб взаємодії людини з ситуацією, засновуючись на її значущості, психологічних можливостях людини з подолання стрес-ситуації. Це когнітивні, емоційні та поведінкові стратегії [40]. Тому педагог, який працює в інклюзивному класі має бути обізнаним у особливостях формування певної копінг-поведінки осіб з ООП, тай сам використовувати різні копінги для подолання стрес-ситуації.

Варто зазначити, що на сьогоднішній день не існує трактування терміну «інклюзивна поведінка», хоча в більшості наукових джерел зазначено, що інклюзивна поведінка як компонент системи інклюзивної освіти є безпосереднім наслідком розвитку інклюзивної свідомості.

Поведінка – процес взаємодії осіб та оточуючим середовищем, опосередкований їхньою зовнішньою і внутрішньою (психічною) активністю [53].

Поведінка особистості – зовнішні дії індивідів, їх певна послідовність, що так чи інакше торкається інтересів інших людей [27].

Поведінка соціальна – зовнішні прояви діяльності, в якій проявляються конкретні позиції людини, її установки. Вона представляє собою зовнішню спостерегаючу систему дій людини, в якій реалізуються внутрішні спонукання людини [27].

Ми не будемо зупинятись на детальній характеристиці поведінки, наголосимо тільки на тому, що особливістю здобувачів освіти з ООП та осіб з інвалідністю є досить високий ступінь учбової та позанавчальної активності, прагнення долати складні завдання, наполегливість і цілеспрямованість.

Інклюзивна свідомість, як зазначають більшість дослідників, суб'єктів інклюзивної освіти відрізняється фрагментарністю, у них чітко прослідковується червона лінія «Ми-Вони», але при правильній організації освітнього процесу таке сприйняття поступово змінюється на « МІ». Разом з тим, учні з ООП в інклюзивній системі намагаються не відрізнитись від своїх здорових ровесників, часто проявляють високі показники особистісного потенціалу, особисті якості, які дозволяють їх конкурувати на рівних з ровесниками.

Інклюзивне освітнє середовище відповідно до Закону про освіту (2017), визначається як сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей.

В Законі про Освіту (2017) подано і визначення терміну **«особа з особливими освітніми потребами»** - це особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі, з метою забезпечення її права на освіту.

Інклюзивне навчання — система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахуванні багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників [38].

Девіантна (ризикована) поведінка – діяльність людини, яка не відповідає встановленим або у даному суспільстві нормам. Алкоголізація та наркотизація служать формою відсторонення від буденних труднощів та життєвих негараздів, способом зняття напруги, невпевненості. Така поведінка створює перепони для соціального розвитку [27].

Інформаційно – мотиваційний (профілактичний) тренінг – це інструмент, направлений на розвиток як комунікативних навичок, так і навичок прийняття рішення та зміни стратегії поведінки, але головною його функцією є надання інформації [42, 8] .

Підлітковий вік – період розвитку дітей від 11 – 12 до 16 – 17 років. Цей період характеризується різкою активізацією життєдіяльності та глибокою перебудовою організму [71,с. 56]. Вік може впливати на оцінку складної ситуації особистістю і вибір копінг-стратегій, проте дорослішання не є головною детермінантою адаптивної поведінки і ефективного подолання проблемних ситуацій. Для нашого дослідження особливо цікавими є погляди сучасного американського психолога Гейл Шихі на особливості проживання підліткового віку з точки зору перебігу кризи дорослішання та кризи 16 років - "виривання коренів". Автор зазначає, що кризи пов'язані з особливостями людського існування і постійними змінами в житті людини. Поява нових якостей, фізіологічних та психологічних, часто потребує перебудови всього організму і особистісних змін, що само по собі може бути тяжкою і болісною. З точки зору систематичної норми, кризи розвитку вважаються нормативними, однак кожна конкретна історія ЖИТТЯ має свою варіацію кризових періодів. Період фізіологічного і психологічного дорослішання може бути кризовим періодом, оскільки підліткам важко контролювати свої емоції і сексуальні потяги. Притаманне віку прагнення до

незалежності від батьків породжує багато конфліктів. З цим періодом часто пов'язане перше кохання, яке може призвести до кризи, особливо якщо почуття без взаємності. Хоча перша закоханість далеко не завжди надовго зберігає свою інтенсивність, деякі її «жертви» знають, що відчуття втрати при розриві може бути таким же сильним і залишати не меш болючий слід, як і при розлученні з близькою людиною, з якою проведена більша частина життя [71].

Знання та навички поведінки – результат процесу пізнання інформації відносно безпечної поведінки та відпрацьовані вміння за даною тематикою [27].

Висновки до першого розділу

Перший розділ нашого дослідження присвячено визначенню та аналізу нормативно- правової бази, на яку має орієнтуватись освітній заклад уразі відкриття інклюзивного класу. І основою для цього має бути розуміння необхідності створення благоприємних умов для розвитку і навчання особи з ООП, формуванню у неї відповідних зразків і механізмів поведінки як в

закладі освіти, так і за його межами.

Аргументація певних позицій у розумінні проблеми формування зразків поведінки особами з ООП, на думку спеціалістів, має певні конструктивні підходи в погляди, що дає можливість розглядати юридичну складову цієї проблеми як системне явище, яке є динамічним у своєму розвитку.

Інклюзивна поведінки освітньої громади має носити антидискримінаційний характер і бути спрямованою на формування інклюзивної культури, копінг-стратегій у осіб з ООП, які включені в систему загальної освіти, навчаються разом з іншими школярами, отримують підтримку, корекційну допомогу у формуванні нового соціального досвіду.

Аналіз наукових джерел дозволяє розкрити зміст основних ПОНЯТЬ, якими ми оперуємо в нашому дослідженні та виділити основні напрями у формуванні зразків інклюзивної поведінки осіб з ООП.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ВИВЧЕННЯ ЧИННИКІВ ФОРМУВАННЯ ЗРАЗКІВ ПОВЕДІНКИ У ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

2.1. Організація емпіричної роботи та програма вивчення зразків поведінки осіб з ООП. Час і місце проведення дослідження, критерії формування груп

Для кращого розуміння факторів, які впливають на формування зразків поведінки осіб з ООП, а також, в якій мірі здобувачі освіти з різними станами психофізичного і соціального здоров'я, володіння певними типами інклюзивної поведінки, знаннями інклюзивної культури, було проведено дослідження, у квітні 2023 – жовтні 2023 року на базі окремих закладів освіти з інклюзивною формою навчання та школі-інтернаті у місті Івано-Франківськ.

Мета дослідження – визначити особливості зразків поведінки осіб з ООП в закладах освіти з інклюзивною формою навчання.

Організація емпіричної роботи передбачала вирішення наступних задач:

1. Виявити типи зразків поведінки осіб з ООП в системі спеціальної освіти, рівень інклюзивної культури здобувачів освіти, рівень готовності педагогів до формування інклюзивної поведінки здобувачів освіти в умовах інклюзивного навчання.

2. Розробити програму емпіричного дослідження

3. Апробувати програму формування зразків поведінки здобувачів освіти в системі інклюзивної освіти.

До групи респондентів увійшли здобувачі середньої освіти віком від 14 до 16 років, які навчаються у спеціалізованій школі №1 I – III ступенів міста Івано-Франківська. Ця вікова група респондентів була обрана тому, що в цьому закладі є 7-9 класи з інклюзивною формою навчання. В період перехідного віку, в якому на момент проведення дослідження перебувала частина учнів, відбувається швидка трансформація організму, коли молоді люди вважають себе дорослими, а дорослі – все ще дітьми. Саме в цьому віці притаманні схильність до ризику та гострим відчуттям, низька стійкість до стресових ситуацій, страх бути зайвим, бажання влитися в групу однолітків, та підвищення власної самооцінки за рахунок приниження інших. І для того, щоб довести оточуючим, що вони вже не діти, дехто з них обирає ризиковані способи поведінки, які на їхню думку є ознаками дорослості. Крім того, особистість підлітка схильна до сприйняття та

швидкого вбирання, як гарного, так і поганого [27; 71].

Таким чином, надзвичайно важливо, щоб саме молодих людей залучали до програм формування зразків інклюзивної поведінки та адекватних моделей соціальної і інклюзивної культури, а фахівці та інші дорослі виконували підтримуючу роль.

2. 2. Процедура проведення дослідження

Емпірична робота включала три етапа: констатувальний, аналітичний, підсумковий.

На констатувальному етапі дослідження ми вивчали типи поведінки здобувачів освіти з ООП підліткового віку, рівень готовності педагогів до формування зразків інклюзивної поведінки в системі освіти. Для цього нами була розроблена дослідницька програма, в яку входило:

- підбір діагностичного інструментарію та розробка авторської анкети.

Основні методи дослідження представлено на рисунку 2.1.;

- обґрунтування рівневих характеристик, які свідчили б про тип інклюзивної поведінки здобувачів освіти в умовах інклюзивної освіти;

- обробка отриманих даних з їх наступним співвіднесенням за виділеними характеристиками.

- аналіз готовності педагогів до роботи з формування адекватних зразків інклюзивної поведінки у здобувачів освіти, в тому числі і у осіб з ООП.

Рис.2. 1. Методи дослідження

На даному етапі відбувалося вивчення літературних джерел з досліджуваної проблеми, було сформовано концепцію емпіричного дослідження, відбулась констатація обраної нами проблеми вивчення чинників формування зразків поведінки у підлітковому середовищі. Для цього, наприкінці січня - лютого 2023 року, було проведено опитування підлітків 14 – 16 років для виявлення рівня їх поінформованості з питань інклюзивної поведінки та інклюзивної культури.

Перед опитуванням, за допомогою анкет, була проведена роз'яснювальна робота серед респондентів. Їм було наголошено на цілях і завданнях опитування, а також сказано про можливі результати та характер їх використання. У випадку необхідності інструктор пояснював зміст питань та слідкував, щоб відповіді були індивідуальними. Мистецтво використання цього методу полягає в тому, щоб чітко уявляти: кому, коли та як ставити запитання, а також знати, яким чином обробити отримані відповіді.

Природа явища, що вивчається нами передбачає вибір як кількісного – опитування за допомогою анкети, так і якісного методів **ДОСЛІДЖЕННЯ**. Анкета – це з'єднана єдиним задумом система запитань, відповіді на які покликані виявити комплексні кількісно - якісні характеристики об'єкта і предмета дослідження. Логіка представлених у ній запитань має відповідати основним цілям дослідження та слугувати зібранню тієї інформації, що перевіряє гіпотези, висунуті програмою дослідження [39; 26].

Анкета є тиражованим документом, сформованим за певними правилами, та вимогами.

На основі вивченої літератури та аналізу предмету дослідження нами було розроблено анкету, яка заповнювалася респондентами – учнями, батьками та педагогами, для виявлення конкретних фактів, у даному випадку – виявлення рівня поінформованості учасників освітнього процесу щодо зразків поведінки в системі інклюзивної освіти. У даному

опитувальнику відсутнє накопичення однотипних запитань, що можуть викликати почуття одноманітності та втоми у респондентів, не спостерігається. Більшість питань закриті, але є також і відкриті, де можна висловити свою думку. Запропоновані питання склалися таки чином, щоб отримати найбільш повні відповіді на запитання з приводу розуміння інклюзивного навчання, допомоги іншим, знань правил інклюзивної культури, та особливостей прояву інклюзивної поведінки. Зразок анкети представлено в додатку А.

На цьому етапі ми використовували і метод якісних (експертних) оцінок (Грабовецький, 2010) - метод, за яким експерти з даного питання давали якісні та кількісні оцінки варіантів рішень, що пропонуються. Автор зазначає, що кожен експерт створює свою інтуїтивну модель досліджуваного явища, що дозволяє йому за певних умов формувати наближені кількісні оцінки [26,с. 33]. Чим складніші і суперечливіші явища, що досліджуються, тим більша відповідальність за наслідки прийнятих рішень і тим, відповідно, нагальніша необхідність при їх підготовці використовувати не тільки якісний аналіз, але і залучити кількісні показники з метою зіставлення альтернативних варіантів, що врешті-решт дозволить вибрати оптимальне управлінське рішення [26, с.34]. Прогнозні експертні оцінки відображають індивідуальне судження спеціалістів щодо перспектив розвитку об'єкта і ґрунтуються на мобілізації професійного досвіду доповненого знаннями та інтуїцією.

Застосовується цей метод і тоді, коли є необхідність з кількох запропонованих варіантів обрати оптимальний, враховуючи матеріальні й фінансові можливості, морально-правові та інші конкретні умови; визначити сформованість певних якостей особистості, цінності колективу тощо. Ми використовували якісні шкали різного роду: з відповідністю кількісних оцінок ступеня значущості.

2 етап - розробка програми дослідження, що передбачало визначення об'єкта, предмета, мети, завдань, гіпотез дослідження. Було визначено

інструментарій дослідження та процедуру, місце його проведення, визначено та обґрунтовано вибірку. На цьому етапі було проведено групове інтерв'ю з метою розширення та уточнення інформації, отриманої за допомогою анкет. В груповому інтерв'ю брали участь 20 учасників. Критерієм формування групи були зацікавленість та бажання респондентів взяти участь в обговоренні питань щодо формування поведінки інклюзивної поведінки у здобувачів з ООП та інклюзивної культури у всіх учасників освітнього процесу. Серед учасників було 11 осіб з ООП віком від 9 до 14 років, решта були учнями 7-9 класів. Результати дослідження мають певний ступінь достовірності, оскільки визначені певною кількістю учасників дослідження, серед яких є учні з ООП.

З метою розширення інформації, отриманої внаслідок анкетування - як здобувачі освіти розуміють інклюзивне навчання, толерантність, дружнє ставлення, допомогу, якими джерелами інформації користуються для отримання знань про інклюзивну культуру і інклюзивну поведінку, якою є їх власна поведінка щодо однокласників з ООП, було проведено групове опитування (фокус – групи) підлітків, які навчаються у 7 – 9 класах. До проведення фокус – групи учасники один одного добре не знали. Модератор попередньо з учасниками групи знайомий не був. Питання, які виносились на обговорення у фокус-групі подані у додатку Б. Опитування проводилось через використання електронної пошти вказаних респондентів, які погодились прийняти участь в дослідженні.

Окрім зазначених методів дослідження нами використовувалось і спостереження як метод отримання інформації спостереження.

Спостереження – основний, найбільш розповсюджений у педагогічній науці емпіричний метод вивчення учнів та їх діяльності. Під спостереженням розуміється цілеспрямоване, організоване і певним чином зафіксоване сприйняття досліджуваного об'єкта [25; 33]. Результати фіксації – дані спостереження називаються описом поведінки об'єкта. В дослідженнях зі інклюзивної та спеціальної педагогіки, спостереження

займає значне місце, що дозволило визначити особливості поведінки здобувачів освіти з різними станами фізичного здоров'я. Однак, за допомогою спостереження можна знайти лише явища, що зустрічаються в звичайних, " нормальних" умовах, а для пізнання істотних властивостей об'єкта необхідне створення спеціальних умов, відмінних від " нормальних". Ціль спостереження конкретизується також показниками сформованості інклюзивної поведінки, які реєструються дослідником. Такими показниками можуть виступати, наприклад, різні ознаки активності і допомоги, участі в житті однокласників з ООП, толерантне ставлення до інших, готовність до відвідування закладу освіти здобувачами з ООП, особливості навчальної діяльності; характер питань до товаришів, готовність приймати та надавати допомогу. Іноді як показники інклюзивної поведінки використовують різні емоційні реакції (вигуки, інтонаційну виразність мови, адекватність емоційних проявів на відповідь на однокласника з ООП, а також особливості міміки й жестикуляції учнів [59;72]).

В нашому дослідженні ми проводили суцільне і вибіркоче спостереження. Першим охоплюється поведінкова діяльність здобувачів освіти: від їхнього початку до завершення. Друге допомогло нам вибіркоче фіксування сформованості мотиваційних процесів у школярів четвертих – п'ятих класів: при дослідженні учнівської роботи на уроці спостерігається весь цикл навчання від його старту на початку уроку до кінця уроку та під час самостійної роботи.

Спостереження не є пасивним методом, у ньому теж реалізується активний характер пізнавальної діяльності: по- перше, в цілеспрямованому характері спостереження, в наявності вихідної установки у спостерігача — що та за чим спостерігати, на які явища звертати особливу увагу; по-друге, у відбіркочому характері матеріалу; по-третє, у виборі та конструюванні засобів спостереження та опису. На перший план у спостереженні виступають такі складові інклюзивної поведінки як дружні стосунки, залучення до відпочинку на перерві, допомога ц разі потреби, ігнорування,

пригноблення, приниження, наявність вербальних установок, ігнорування, тощо.

Особливо складним є спостереження в суспільних науках, де наслідки його значною мірою залежать від світоглядно-методологічних **УСТАНОВОК** спостерігача, його ставлення до об'єкта. Метод спостереження є обмеженим методом, оскільки з його допомогою можна лише зафіксувати певні властивості і зв'язки об'єкта, але не можна розкрити їхньої **природи**, сутності, тенденцій розвитку. З пізнавальних можливостей **методу** спостереження випливають і його основні функції: 1) фіксація та реєстрація фактів; 2) попередня класифікація фіксованих фактів на засадах певних принципів, сформульованих на основі існуючих теорій; 3) порівняння зафіксованих фактів [35].

Одночасно з виконанням цього методу ми звертали увагу і на зовнішні обставини: яка реакція учня на правильність виконання, зауваження, її емоційний стан, використання сторонньої допомоги.

Цілеспрямоване спостереження за учнями під час уроків, перерв, контрольних робіт, бесіди з класоводами дали нам можливість говорити про прояви вікових особливостей поведінки у кожного учня, про сформованість зразків інклюзивної поведінки, які проявляються і розвиваються в діяльності, що зазначалось у відповідній карті особистості.

Спостереження за здобувачами освіти з ООП в різних шкільних ситуаціях та аналіз методик, бесід з учителями дали нам можливість говорити про змістовну сторону сформованої інклюзивної поведінки та визначити її типологію. Ми розробили спеціальний план спостереження за учнями, який давав нам змогу простежити діяльність учнів, як на уроці, так і під час підготовки (групи подовженого дня): визначення готовності до надавання допомоги та прийняття її на уроці, перерві, прояв певних зразків інклюзивної поведінки на уроці, після уроку, активність на уроці, бажання допомогти іншому та, реакція на допомогу і оцінку.

Математичний аналіз емпіричних даних – використання математичних

співвідношень для обчислення параметрів масиву емпіричних даних [26; 35].

Первинна математична обробка даних для представлення відповіді у відсотках, нами проводилась за розрахунками таким чином:

$$\% = f / N * 100, \text{ де}$$

f – частка осіб, що потрапили до відповідної категорії,

N – загальна кількість осіб.

Первинна інформація зібрана за допомогою спостереження та опитувальника у вигляді кількісних показників була внесена в табличний процесор програми SPSS для Windows.

Для зручності отриманих даних під час проведення фокус – груп застосовувався спосіб структурування. Крім того, слід відзначити, що ці методи дослідження не мали дискримінаційного характеру, оскільки всім учасникам дослідження були створені однакові умови.

Цільові групи дослідження та методи збору інформації наведені у таблиці 2. 1.

Таблиця 2.1. Методи збору інформації відповідно до груп дослідження

Групи досліджуваних	Кількість досліджень		Методи збору інформації
	З	П	
учні здорові	1	1	Інтерв'ю групове (фокус-група),
Учні з ООП	2	1	Анкетування, групове інтерв'ю, спостереження
Педагоги	1	1	анкетування
Батьки	1	1	анкетування

Отже, основними методами дослідження на цьому етапі стали: анкетування, спостереження, експертиза, математичні методи обробки даних, кількісний і якісний аналіз результатів дослідження.

2.3. Соціодемографічні характеристики досліджуваної групи

Серед респондентів кількість учні віком 14 років становить 12 осіб,

віком 15-16 років – 4 особи, до 14 років – 4 особи. Загальна кількість учнів з нормою здоров'я становить 20 осіб, учнів з ООП -11 осіб, 19 осіб педагоги, решта – 14 осіб – батьки учнів з інвалідністю та учнів з ООП. У груповому інтерв'ю брали участь 20 учасників.

Таблиця 2.2. Розподіл респондентів за віком

№	Вікова категорія	Абсолютне число респондентів	Значення у %
1.	До 14 років	4	6,3
2.	14 років	12	18,7
3.	15-16 років	4	6,3
4.	з ООП	11	17,2
5.	педагоги	19	29,7
6.	батьки	14	21,8
	Всього	64	

Учасників дослідження нами було розподілено за статтями. Результати представлено у таблиці 2.2. варто відзначити, що переважна більшість учнів з ООП – це учні 4 класу. Їх кількість становить 8 осіб, 1 учень – представник 6 класу, та 2 учнів навчаються у 9 класі. Загальна кількість учнів з ООП, які навчаються у масовій школі в класах з інклюзивною формою навчання становить 6 осіб, решта 5 учнів – представники спеціального закладу освіти з інтернатною формою навчання. Ці учні не проживають постійно у закладі освіти, вони прибувають до закладу освіти щоденно і знаходяться там до 18. 00.

Таблиця 2.3. Розподіл респондентів за статтю

№	стать		примітка
	Ж	Ч	
учні здорові	14	6	
Учні з ООП	5	6	
Педагоги	17	2	

52

Батьки	10	4	
	46	18	

Таблиця 2.2. демонструє розподіл респондентів за статтю. Більшість становлять респонденти жіночої статі – 46 осіб, осіб чоловічої статі значно менше – 18 осіб. Це можна пояснити нерівномірним розподілом дітей різної статі по класах, а серед дорослих тим, що більшість педагогів – переважно особи жіночої статі, а в освітні заклади частіше за дітьми приходять матері.

Отже, в нашому дослідженні приймали участь усі учасники освітнього процесу. Це були представники двох освітніх закладів з інклюзивною та спеціальною формами навчання. Загальна кількість респондентів становить 64 особи. За результатами проведеного дослідження нами був розроблений інформаційно-мотиваційний тренінг, але з низки причин ми не приймали участі в його проведенні.

2.4. Аналіз отриманих результатів на констатувальному етапі дослідження

Як вказувалось вище в нашому дослідженні, в рамках юрисдикції національної системи спеціальної освіти формування зразків поведінки осіб з ООП буде залежати від багатьох чинників, де першим є готовність вчителя до роботи в інклюзивному класі: його розуміння інклюзивної поведінки і інклюзивної культури, та аналіз копінг-стратегій власної поведінки як зразка. Така позиція стосується і іншої групи досліджуваних – батьків дітей з ООП, оскільки дитина приходить в початковий заклад уже з наявними моделями та зразками власної поведінки.

Проаналізуємо отримані результати по першій вибірці – педагогів. Відомості про досвід роботи педагогів, а в нашому дослідженні це вчителі і вихователі, показав, що основна кількість педагогів має наступні кваліфікаційні категорії:

53

- 14 % педагогів мають вищу категорію;
- 28 % педагогів – першу категорію;
- 34 % мають другу категорію;
- 24 % педагога мають недостатній стаж роботи щоб пройти атестацію.

Варто зазначити, що тільки 19 % педагогів проходили самостійно курси підвищення кваліфікації з питань навчання дітей в ІНКЛЮЗИВНИХ класах, 71% - а це переважно педагоги спеціального закладу освіти зазначили, що у них в закладі є постійно діючі, організовані адміністрацією, навчальні заходи з вивчення особливостей роботи в інклюзивному класі, ця група педагогів обізнана з нозологіями та ознаками низки особливих потреб школярів та з особливостями навчання дітей з ООП та знає специфіку інклюзивного навчання. Решта педагогів з даними відомостями не ознайомлені. Але всі 100 % педагогів стикались з необхідністю працювати в класах з інклюзивною формою навчання.

Дослідження, яке ми провели за допомогою авторської анкети, показало, що більшість педагогів (82%) знайомі з філософією ІНКЛЮЗИВНОЇ освіти, з принципами формування власної інклюзивної поведінки.

Формування інклюзивної поведінки учасників освітнього процесу включає формування толерантного ставлення до інших; формування УМІНЬ обмінюватись необхідною інформацією; підвищення інклюзивної культури ТОЩО.

Варто також виділити показники, які вказують на ціннісне ставлення педагогів до учнів в цілому і до учнів з ООП, зокрема. Такого висновку ми дійшли, аналізуючи пояснювальні відповіді педагогів на питання «Що ви розумієте під інклюзивною поведінкою?», результати відповідей ми унаочнили в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.

Питання	Відповіді на питання у %			
	1	2	3	4

«Що ви розумієте під інклюзивною поведінкою?»	23	12	57	8
---	----	----	----	---

Аналіз результатів, вказує також, що більшість педагогів (відповідь на 3 питання) під інклюзивною поведінкою розуміють низку заходів, які слід проводити в закладі з інклюзивною формою навчання щоб сформувати позитивне ставлення до дітей з інвалідністю та дітей з ООП, а саме: забезпечення інклюзивної політики освітнього закладу нормативно-правовим документами, формування толерантного ставлення до проблем учнів з ООП, виявлення відхилень та вчасне надавання комплексної допомоги, підготовка педагогів до роботи в інклюзивних класах, створення безбар'єрного освітнього середовища, забезпечення технічними засобами учнів з ООП, розробка програмно-методичного забезпечення. Разом з тим неприємно відмічати відповіді незначної кількості педагогів, які вказали, що навчання дітей з інвалідністю і дітей з ООП має здійснюватися в спеціальних закладах, і другої групи (12%), які вказали що можуть відсторонюватись від проблем інших дітей, та й допомогу будуть надавати тільки у разі її потреби. Так, ми погоджуємось з тим, що дитина з ООП має озвучити потребу в допомозі, виділивши її характер, наприклад, допомогти зрушити з місця, або донести предмет. Про це вказують і батьки, коли мова заходить про виховання самостійності і самообслуговування такої дитини. Варто зазначити, що погоджуючись повністю або частково з певним поясненням інклюзивної поведінки, не всі педагоги готові до реалізації ідей інклюзії в своїй професійній діяльності, сюди також можна і віднести відсутність або не цікавість до отримання знань про особливості розвитку дітей з тими чи іншими станами фізичного здоров'я, новітні педагогічні технології роботи з такими учнями, про особливі потреби кожного учня з ООП. Цю думку підтвердили і результати бесід з адміністрацією і психологом одного з зазначених закладів.

Як приклад наведемо усні пояснення до наданих відповідей педагогів: «інклюзивна поведінка покликана сформувати у дітей толерантне, гуманне ставлення до ровесників, до однокласників, до слабших за інших, а не тільки до дітей з порушеннями розвитку», «як взірець має бути спілкування педагога з іншими дітьми в класі, воно дозволить сформувати позитивне спілкування, а не спілкування-пригноблення, або спілкування-залякування», «інклюзивна поведінка – це сприймання кожного таким яким він є, повага до нього, а не до того, що він має, які у нього речі», «важливо допомогти дитині повірити у свої сили, визнати свої можливості і зрозуміти СВОЇ здібності». Ці відповіді свідчать про розуміння педагогами цінності соціального досвіду, отриманого при комунікаціях з іншими учнями, у тому числі із ООП.

І хоча опитування проводилось серед педагогів, які працюють в спеціальному освітньому закладі та школі де відкрито інклюзивні класи вже понад 7 років, готовність педагогів працювати з дітьми з ООП і формувати певні зразки поведінки проявилась тільки у 37% опитаних педагогів звичайної школи і 73% у педагогів і вихователів спеціальної школи. Найбільш популярними були відповіді фінансового характеру, необхідність якісно виконувати свої професійні обов'язки та вимоги адміністрації, прохання батьків.

Аналіз відповідей педагогів на усі питання анкети дозволив нам виділити альтруїстичні тенденції: бажання допомогти дитині з ООП адаптуватись до умов освітнього закладу, бажання отримати додаткові знання і уміння у взаємодії з особливими дітьми, бажання долати труднощі і отримувати від цього задоволення, бажання підвищити якість навчання у класі.

Наші висновки підтверджуються результатами інших дослідників, зокрема Піддубний М., обґрунтовуючи визначення поняття «діти з ООП», вказує, що «дитина з особливими потребами – не пасивний член суспільства, а особистість, яка має право на задоволення власних соціальних

потреб, на працю, відпочинок, створення сім'ї, пенсійне забезпечення, доступ до культурних цінностей» (Піддубний, с.313), а це підкреслює основну філософську позицію про цінність кожної дитини, її необхідність стати активним і свідомим громадянином держави. Така позиція освітнього закладу з інклюзивною формою навчання орієнтує педагогів і батьків на формування таких зразків поведінки, які б дозволили особі з ООП зорієнтувати зусилля на розвиток позитивних якостей, схильностей та талантів дитини, не акцентуючи уваги на фізичних чи розумових проблемах дітей, а тільки їх враховуючи на організації навчання і виховання. Як вказує Піддубний, взаємодія з іншими дітьми сприяє когнітивному, фізичному, мовному, соціальному та емоційному розвитку дітей з особливими освітніми потребами. При цьому діти з типовим рівнем розвитку демонструють відповідні моделі поведінки дітям з **ОСОБЛИВИМИ** освітніми потребами і мотивують їх до цілеспрямованого використання нових знань і вмінь (Піддубний, с.314). Опанасець І. виділяє низку проблем і причин через які педагоги уникають роботи в інклюзивних класах: побоювання про недостатність інклюзивної компетентності, значно перевищені затрати часу на підготовку до занять, проблеми співпраці з іншими колегами, оскільки робота з інклюзивним школярем потребує роботи у команді спеціалістів, які долучаються до супроводу в закладі освіти; неприйняття або побоювання нових ідей; брак фінансування та обмежені матеріальні ресурси. В дослідженнях закордонних вчених, російських та білоруських, які вказують, що близько 89% мають ускладнення при організації персоналізованої підтримки і корекційної допомоги дітям з ООП. А це означає, що вони мають і відповідні захисні копінг-стратегії [40]. На наш погляд, такі зразки поведінки педагога демонструють наявність страху учителя при взаємодії з учнем з інвалідністю чи учнем з ООП, відстороненість від дітей з ООП на користь класу чи групи; не включають учня з ООП в обговорення подій чи завдань « він поки встане, поки збереться з думками, то й урок закінчиться», І більшість школярів

переймають саме такий зразок поведінки «Я тебе боюся, бо не знаю як с тобою взаємодіяти». А від так, учні з ООП залишаються на одинці, і згодом самоізолюються від інших однокласників. Це все вказує на недостатні знання про емоційні проблеми дітей з ООП, про засоби організації для них додаткової психологічної підтримки. У таких педагогів проявляється низький рівень толерантності, авторитарності, а іноді й жорстокості стосовно учнів з ООП, дистанціювання від них.

Дисертаційне дослідження Мартинчук (2019) показує, що для педагога який працює у інклюзивному класі є важливою попередня підготовка, яка передбачає отримання відповідних знань те тільки з питань здоров'я учня, а й формування компетентностей вчителів у сфері розвитку мовлення дітей, навчання їх читанню, письму, математики, ПОДОЛАННЯ мовленнєвих, когнітивних та поведінкових порушень в учнів з особливими освітніми потребами. Особлива дослідницька увага авторки була прикута до видів діяльності спеціального педагога: виховна, комунікативна, дидактична, корекційно-розвивальна, оцінювальна, трансформаційна, координаційно-організаторська, які спрямовані на виховання особистості, на формування поведінкових зразків. «Виховна діяльність спеціального педагога зумовлена тим, що діти з особливими освітніми потребами, маючи особливості психічного розвитку, потребують особливої підтримки і допомоги при засвоєнні ними норм суспільної поведінки, формуванні особистісних якостей. Якщо у навчальній діяльності для дітей з порушеннями психофізичного розвитку передбачено адаптації / модифікації змісту навчального матеріалу (про що зазначено в індивідуальній програмі розвитку дитини), то у сфері засвоєння загальноприйнятих норм, правил поведінки у суспільстві ніяких пільг немає...Комунікативна діяльність спеціального педагога спрямована на встановлення адекватних ефективних взаємовідносин з усіма учасниками освітнього процесу: адміністрацією, фахівцями, педагогами, батьками, дітьми з нормотиповим рівнем розвитку та з порушенням, а також з представниками громад, благодійних і громадських

організацій. У спілкуванні фахівців в умовах інклюзивного навчання значна увага приділяється командній роботі, професійному співробітництву.» - зазначає авторка (Мартинчук, с.135-137)

Результати за першою відповіддю ми унаочнили в таблиці 2.5. Аналіз представлених даних можна інтерпретувати наступним чином: понад половини респондентів з числа педагогів незалежно від стажу професійної діяльності працюють з дітьми з ООП. В той же час, значним є **ВІДСОТОК** педагогів, з різним стажем професійної діяльності, які не готові працювати в інклюзивних класах. Можна припуститись, що для цієї групи респондентів є більш цікавим постійність в діяльності.

Таблиця 2.5.

Питання	Стаж роботи	Відповіді на питання у %			
		1	2	3	примітка
«Я працюю у класі з інклюзивною формою навчання»	1-5	48	25	27	
	6-10	52	23	25	
	11-15	40	38	22	
	Понад 15	15	63	22	

Результати за питанням про створені умови для організації навчання осіб з ООП в інклюзивних класах представлені наступним чином:

- 65% респондентів вважають, що створені умови для навчання учнів з ООП відповідають високому рівню;
- 25% - вважають створені умови достатніми для організації навчання учнів з ООП;
- решта – 10% вважають, що рівень забезпечення для навчання учнів з ООП є низьким.

В таблиці 2.6 представлені відповіді на питання про організацію різних видів супроводу навчання та розвитку учнів з ООП. Аналіз представлених даних можна інтерпретувати наступним чином: більшість педагогів не знайомі з поняттям тьюторський супровід, але досить **ВИСОКІ**

показники надали стосовно психолого-медико-педагогічного супроводу, цей вид роботи є постійним і проводиться у всіх навчальних закладах як психологами і соціальними педагогами. Можна припуститись, що цей вид діяльності психологічної служби є постійним і здійснюється з усіма школярами освітнього закладу незалежно для цієї групи респондентів є більш цікавим постійність в діяльності.

Таблиця 2.6.

Питання	Стаж роботи	Відповіді на питання у %			
		1	2	3	4
«Для учнів з ООП організований супровід ...»	1-5	0	5	0	15
	6-10	0	90	0	10
	11-15	0	83	0	5
	Понад 15	0	74	0	5

Відповіді на питання щодо наявності проблем при організації інклюзивного навчання, вказують, що проблеми є різного характеру, а саме з боку адміністрації – не завжди узгоджуються питання навчання в конкретному класі з самим педагогом, найчастіше враховується тільки думка батьків, а позиція педагога чи дитини не враховується. Нам вбачається вирішення такого питання є досить важливим саме для основних учасників освітнього процесу – для учня і вчителя, оскільки саме їм необхідно буде проводити багато часу в одному класі і якщо учневі важно пристосуватись до вимог вчителя, той й навчання буде страждати. Іншою групою проблем є вимоги батьків до закладу освіти щодо забезпечення матеріально-технічним знаряддям учня з ООП, але ця проблема має особливий механізм вирішення, по-перше у заключенні- висновках ІРЦ має бути чітко прописано які саме додаткові засоби має мати учень для навчання і батьки мають ознайомити адміністрацію закладу з такими рекомендаціями відповідно до нормативно-правових документів. Тому ми вважаємо, що це поле відповідальності батьків в першу чергу, і закладу освіти.

Щодо відповідей на питання «Які зразки поведінки має демонструвати

дорослий при формуванні інклюзивного освітнього середовища?», то відповідь на це питання дали тільки два респонденти. Вони вважають, що учні, особливо молодших класів переймають ту модель поведінки, діяльності і спілкування яку демонструє вчитель. І підкріплюють відповідь прикладами з власного досвіду. Так, М.З. зазначає, що вона зверталась до учня з ООП лагідно і спокійно, а згодом відмітила, що і учні почали з ним так само розмовляти, та й учень з ООП, почав лагідно звертатись до однокласників не тільки коли потребував допомоги. І найбільший подив у однокласників викликав вчинок хлопця, коли він іншому учневі, який виховувався бабусею, подарував свою найулюбленішу іграшку просто так».

Перші зразки поведінки і уроки моральності кожна дитина отримує у своїй родині від батьків. Але загально відомим є факт того, що виховання дитини починається в родині ще задовго до її народження. Тому для того, щоб дитина, незалежно від стану її психофізичного розвитку мала ПОЗИТИВНІ зразки поведінки, батьки і педагоги мають ними володіти самостійно, а від так – для виховання дитини у душі толерантності, потрібно володіти відповідними знаннями, а саме: батькам необхідно формувати у дитини систему цінностей, в основі якої лежать такі загальні поняття, як згода, компроміс, взаємне прийняття і терпимість, прощення, ненасильство, співчуття, розуміння, співпереживання тощо. Провідними методами виховання в сім'ї є приклад, спільні з батьками заняття, бесіди, підтримка дітей, особливо підлітків в різних справах, у вирішенні їх проблем, залучення дітей до різних видів діяльності в сім'ї та поза нею.

Аналіз відповідей другої групи респондентів – батьків представлено наступним чином.

На питання «Ви виховуєте дитину ...»:

- з особливими потребами відповіло 47% - « так»; з них обрали і третю відповідь « талановиту, яка потребує додатковій уваги» - 15%, що ДОЗВОЛЯЄ нам припуститись думки, що ця вибірка батьків вбачає особливість своєї дитини як позитивну ДАНІСТЬ;

- з інвалідністю – 4%;
- решта батьків (49%) вважають свою дитину талановитою.

Аналіз відповідей на питання щодо специфіки закладу освіти, який відвідує дитина, відповіді розподілились наступним чином (див. таб. 2.7). Найбільша кількість (51%) дітей відвідують звичайний заклад освіти з інклюзивною формою навчання, разом з тим частина дітей з ООП відвідує і заклади позашкільної освіти. Ці учні з ООП мають можливість розвивати і власні творчі здібності. У розмові з окремими батьками, цієї групи учнів ми з'ясували, що здебільшого відвідування гуртка гончарства, наприклад, було порадою спеціаліста інклюзивно-ресурсного центру, а гуртків з народного танцю і співу діти обирали самостійно, двоє хлопчиків з РАС охоче відвідують гурток малювання і конструювання. Батьки цих дітей вважають, що саме в гуртках діти вчаться взаємодіяти з іншими, оскільки ці гуртки різновікові і їхнім дітям доводиться спілкуватись з усіма.

Таблиця 2. 7.

Питання	Відповіді на питання у %				
	1	2	3	4	5
«Ваша дитина відвідує ...»	12	51	15	18	4

Створення позитивної інклюзивної культури освітнього закладу обумовлюється загальними цінностями, поглядами і нормами поведінки усіх членів освітньої громади.

Аналіз відповідей педагогів і батьків на питання щодо специфіки формування інклюзивної культури закладу освіти, який відвідує дитина, відповіді розподілились наступним ЧИНОМ:

- 44 % педагогів і 23% батьків вважають, що інклюзивна культура у їхньому освітньому закладі сформована на високому рівні. Це вказує на те, що в цьому освітньому закладі учасники освітнього процесу проінформовані

і мають уявлення про інклюзію в їхньому закладі, ці респонденти вважають, що умови освітнього закладу повністю відповідають державним стандартам, школа має достатньо ресурсу, щоб навчати дітей з ООП, рівень стосунків між дітьми позитивний, проявів булінгу не виявлено, а педагоги можуть формувати зразки належної шкільної поведінки.

- В тому, що інклюзивна культура знаходиться на середньому рівні впевнені 37 % педагогів і 33% батьків, це вказує на те, що учасники освітнього процесу проінформовані і мають уявлення про інклюзивне навчання у їхньому закладі, вони вважають, що умови для навчання відповідають державним стандартам, але батьки окремих учнів вказують на те, що спілкування між учнями не завжди є толерантним, а педагоги, особливо вихователі не завжди втручаються у справи учнів,

- Нижче середнього рівня сформованості інклюзивної культури виявлено у 19 % респондентів -педагогів і 33%. Ці дані свідчать про те, що у учасників освітнього процесу наявна часткова проінформованість про інклюзивне навчання, уявлення про цей процес мінімальні, вони вважають що в закладі наявні мінімальні елементарні умови для навчання дітей з ООП.

- Низький рівень сформованості інклюзивної культури показали 0% педагогів і 11 % батьків, ці дані свідчать про те, що то батьки мають недостатній рівень інформованості і сформованості уявлень про інклюзивне навчання, про їх неосвіченість у цьому питанні і небажання цікавитись життям власної дитини у навчальному закладі.

Виходячи з аналізу отриманих даних, можна зробити висновок, що в просвітницьку діяльність з батьками має бути включене питання не тільки інклюзивної культури, а й загальної інформації про необхідність участі батьків в освітньому процесі.

Проаналізуємо дані з інших питань. Так на питання про умови для навчання дітей з ООП відповіді батьків розподілись наступним ЧИНОМ, результати представлені в таблиці 2.8: незначний відсоток (6%) батьків

вважають, що умови для навчання дітей з ООП створені на високому рівні, а 10% батьків взагалі дають дуже низьку оцінку створеним умовам для навчання дітей з ООП, вони вважають, що зробити пандус це ще не означає, що для здійснення навчання і учитель, і дитина з ООП готові.

Таблиця 2.8.

Питання	Відповіді на питання у %				
	1	2	3	4	примітка
«У Вашому освітньому закладі умови для навчання дітей з ООП створені на рівні: ...»	6	67	17	10	

Щодо відповідей батьків на питання про організацію різного виду супроводу 100% вказали, що в їхньому навчальному закладі організований психолого-медико-педагогічний супровід. 4 батьків зазначили, що у них є волонтери і у разі необхідності, вони можуть допомогти їхній дитині в школі, але це учні школи. З іншими видами супроводу батьки не ознайомлені. Відповіді на питання щодо їх розуміння «інклюзивної поведінки» тільки 5% батьків сказали, що діти з ООП мають навчатись в спеціальних навчальних закладах.

Разом з тим, 100% респондентів- батьків зазначили наявність проблем різного характеру при організації інклюзивного навчання у їхньому закладі.

Цікаві дані ми отримали від опитування учнів на запропоновані питання щодо розуміння понять «інклюзивне навчання» та «учні з ООП», учасники в усіх вікових групах дали 100% відповідь, що знають зміст цих понять. І 85% учнів відповіли, що у їхньому класі навчаються діти з особливими освітніми потребами, а 10% вказали, що серед друзів є учні з інвалідністю (тяжкими захворюваннями ОРА та ССС).

Перш ніж, проаналізувати ставлення до спільного навчання дітей з ООП в загальноосвітніх закладах, продемонструємо статистичні дані, наведені у дослідженнях Мартинчук (2019), авторка зазначає, що аналіз

статистичних даних свідчить, що кількість дітей з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти щорічно збільшується: у 2017/2018 н. р. кількість дітей збільшилась на 71,7% в інклюзивних класах та на 4,3 % – у спеціальних класах; у 2018/2019 н. р. – в інклюзивних класах на 65% та у спеціальних класах на 5,3%. Авторка показує статистичні дані, які вказують на постійне зростання в інклюзивних класах дітей з такими захворюваннями як: синдром Дауна, зі складними порушеннями розвитку, з розладами аутистичного спектру, з затримкою психічного розвитку, з тяжкими порушеннями мовлення, з вадами опорно-рухового апарату, глухих та зі зниженим слухом, сліпих та зі зниженим зором, з порушенням інтелектом з 5669 тис у 2015-2016н.р до 14581 у 2018- 2019 н.р. (Мартинчук, 2019, с.60- 61)

На питання «Ви Як ставитесь до спільного навчання з учнями з особливими освітніми потребами» відповіді учнів були проаналізовані нами з урахуванням віку, а не приналежності до певної групи за станом психофізичного розвитку. Дані ми унаочнили в таблиці 2.9. Аналіз отриманих даних за віковими ознаками може свідчити про **НЕВИЗНАННЯ** певних життєвих позицій осіб пубертаного періоду та бажання приєднатись до групи за уподобаннями .

Таблиця 2.9.

Питання	вік	Відповіді на питання у %				
		1	2	3	4	5
« Ви Як ставитесь до спільного навчання з учнями з особливими освітніми потребами»	До 14 років	45	55			0
	14 років	30	40	20		10
	15-16 років	25	68	5		2

Учні цієї вікової групи згодом приймали участь у фокус-групі, бажання на участь виявили самостійно та у інформаційно- мотиваційному тренінгу. Тренінг нам не вдалось провести, бо заклад пішов на карантин. Тренінг згодом було проведено практичним психологом і соціальним педагогом, але другий контрольний зріз не проводився.

Цікавими були результати відповідей на питання про знання інклюзивної поведінки: жодний з респондентів не обрав тільки одну характеристику, у 100% відповідей було присутнє визначення інклюзивної поведінки як навішування ярликів, в той же час на фокус-групі, 4 учнів відповіли, що часто вживають слово «інвалід», щоб образити товариша не тільки з інвалідністю. Всі учасники фокус-групи відповіли, що могли б стати волонтерами дитині молодшого віку волонтером.

Спробуємо проаналізувати результати спостереження за діяльністю учнів в класах з інклюзивним навчання та за комунікативною поведінкою учителів, які працювали у цих класах. Спостереження ми проводили у 4 та 6 класах на прохання соціального педагога.

Ми виявили наступні результати:

- 57 % учнів продемонстрували середній рівень толерантного ставлення до своїх однокласників з ООП під час уроку, намагались допомогти підготуватись до відповіді біля дошки, намалювати малюнок (4 клас), нагадали вчителю, що фізкультхвилинку має провести саме дівчинка з ООП (слабочуюча), при нагадуванні вчителем, що у неї апарат який відчуває самі тихі звуки і що ще їй заважає, учні цього класу сиділи дуже тихо. Поведінка класного керівника в цих двох класах потребує особливого схвалення: навчальний матеріал чітко і структуровано, вчителі часто перепитували клас чи все зрозуміло, не підкреслюючи і не виділяючи одного якогось учня.
- Високий рівень чуйності і толерантності зафіксовано у 33% учнів,

вони показали, що можуть прислухатись до інших, поступались місцем без попередніх прохань, першими вітались, допомагали приготуватись до уроку іншим учням, охоче допомагали вчителю. А педагог знає проблеми учнів з ООП і надає їм необхідну підтримку як на уроці, так і на перервах, чим сприяє кращому ставленню до цієї когорти учнів однолітків і кращому засвоєнню знань, демонструє відкритість і співпрацю з усіма учнями.

2.5. Програма керування процесом формування зразків інклюзивної поведінки у учасників освітнього процесу

З метою формування позитивних зразків поведінки у учасників освітнього процесу з інклюзією нами було підготовлено інформаційно-мотиваційний тренінг. Програмою тренінгу передбачалось внесення конструктивних змін у виховання школярів, які навчаються в інклюзивних класах.

У тренінгу мали брати участь 20 осіб. Критерієм формування групи було зацікавленість та бажання приймати участь в обговоренні питань стосовно знань та навичок інклюзивної поведінки, а також бажання спробувати себе у якості особам з ООП. Важливо зазначити, що у сформованому колективі працювати важче, ніж з учасниками, які щойно зустрілися для участі у тренінгу, бо ті стосунки, що в ньому склалися можуть заважати продуктивній праці на заняттях. У цих людей завжди є “вантаж відносин”: образи, симпатії та антипатії, психологічні, соціальні ролі.

Тренінг розрахований на 6 занять по 2 години.

В теоретичній частині тренінгу передбачалось пояснення основних понять: інклюзивна поведінка, інклюзивна культура, повага, толерантність, гуманістичність та інших в вирішення низки практичних завдань: формування індивідуальної ініціативності і розуміння власних нужд і

прагнень.

В практичній частині передбачалось виконання учасниками ряду вправ, метою яких був розвиток комунікативні, організаційні, аналітичні навичок та навички інклюзивної поведінки, які змушували підлітків замислюватися над існуючими проблемами та шляхами їх розв’язання. Передбачалось, що інформація буде повідомлятися за принципом “рівний - рівному”.

Тематично-змістова структура тренінгу у відповідності до зазначених напрямків розвивального впливу, а також з урахуванням результатів дослідження щодо актуальних і прогнозовано актуальних для студентів складних життєвих ситуацій включає три частини:

1. Вступну, в якій відбувається знайомство учасників, актуалізується проблематика всього тренінгу.

Робота у межах кожної з зазначених тем має на меті здійснення психолого-педагогічного розвивального впливу на особистість у єдності її когнітивних, оцінних, поведінково-регулятивних властивостей

Таблиця 2.10. Спрямованість розвивального впливу тренінгу « Учні з ООП поруч зі мною» [42].

Особистісні фактори копію	Розвивальний вплив у сфері відношень особистості		
	Я	Інші	Діяльність, життєва ситуація в цілому
Когнітивна сфера особистості	розвиток когнітивної складової « Я-концепції»; формування системи знань стосовно ролі	розширення знань щодо психологічних особливостей інших людей; усвідомлення	формування системи знань стосовно видів і особливостей складних життєвих ситуацій;
Оцінна сфера особистості	отримання досвіду переживання власної успішності, впевненості у собі; усвідомлення власних	успішних життєвих можливостей; отримання досвіду емоційного	розширення знань щодо розвитку складних життєвих ситуацій; сприяння розумінню складних ситуацій як умов
Поведінкова сфера особистості	розвиток навичок саморегуляції поведінки; розвиток мотивації самореалізації	розвиток навичок комунікації, оволодіння технологіями ефективної взаємодії; розвиток навичок	розвитку як життєвої ситуаційної поведінки, загальних життєвих навичок: прийняття рішень, організації часу,

2. Основну частину, зміст якої складають:

- питання особливостей ефективної міжособистісної взаємодії як важливої умови ефективного подолання складних життєвих ситуацій;
- розкриття змісту, особливостей, ролі в житті людини, її професійній діяльності і особистісному розвитку міжособистісного конфлікту як складної життєвої ситуації, можливостей щодо управління конфліктами і попередження їх деструктивного розвитку, а також розвиток знань, важливих ставлень і необхідних поведінкових навичок студентів стосовно стресу як психологічного феномену, переживанням якого супроводжуються складні життєві ситуації;
- теми, які можна визначити як такі, що стосуються важливих в контексті набуття особистістю здатності до подолання навичок і умінь: прийняття рішень, протистояння соціальному тиску, організації і планування діяльності.

3. Змістом тем заключної частини виступають життєві перспективи учасників, підсумки всього тренінгу, асиміляція отриманого досвіду.

Кожне заняття складалося за такою **СХЕМОЮ**:

ВСТУПНИЙ БЛОК

Вступ на цьому етапі коротко представлялись цілі та завдання інформаційно – мотиваційного тренінгу. Цей етап складався із таких кроків:

- Представлення тренерської команди
- Коротка інформація про те, навіщо проводиться тренінг
- Інформація про тему тренінгу
- Ознайомлення присутніх з особливостями методики проведення занять (тобто, що таке тренінгова форма навчання і які її особливості).

Знайомство. Після привітання тренера знайомство учасників між собою проводиться за допомогою вправ. При проведенні тривалого семінару в наступні дні даний етап називався “Привітання”.

Очікування учасників. Учасники висловлювали свої очікування від

тренінгу, що допомагало будувати навчання. Бо для успішності тренінгу важливо знати, навіщо люди прийшли на заняття і які знання вони вже мають. Вправа *очікування* задавала групі направлення на продуктивну працю під час тренінгу.

Прийняття правил роботи в групі – перевіреним та ефективним методом для досягнення атмосфери довіри та співпраці. Правила приймалися на початку кожного заняття. Основний перелік правил, необхідних для проведення тренінгу був запропонований тренером, а також було дозволено присутнім запропонувати свої власні. Цей перелік був записаний і розміщений на видному місці, щоб можна було посилатися на певне правило у випадку його порушення.

БЛОК ВИЗНАЧЕННЯ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ. Вправи цього блоку допомагають дати визначення понять, виявляють проблему, а також вводять групу в русло основних питань, які розглядаються під час занять.

Актуалізація проблеми. Цей етап використовувався для того, щоб зацікавити учасників даною проблемою, сформувані у них мотивацію до змін поведінки, і для того, щоб вони усвідомили проблему як наявну.

Інформаційний блок був розбитий на декілька логічно завершених частин, які розподілені на весь семінар. На цьому етапі було досить часу для повідомлення докладної інформації (про причини і особливості інклюзивної поведінки та інклюзивної культури, про їхній вплив на особистість та суспільство, про спілкування, товаришування з однолітками з ООП).

БЛОК ШЛЯХІВ ПОДОЛАННЯ ПРОБЛЕМИ складається із вправ, направлених на розробку планів конкретних дій, що змінюють поведінку.

Набуття практичних навичок. На цьому етапі головною метою є відпрацювання учасниками наступних навичок:

1. *комунікативні* – напрацьовуються в ході всього заняття за допомогою спеціальних ігор та вправ.
2. *прийняття рішень* – важлива навичка. Для її розвитку

70

використовувалися “мозкова атака”, обговорення однієї проблеми всією групою, ігри, направлені на усвідомлення проблеми, алгоритм прийняття рішення.

3. *зміна стратегії поведінки* – дуже корисна навичка. Вона допомагає людині гнучко реагувати в будь-якій ситуації, адаптуватися до оточуючого середовища, швидко знаходити вихід із складної ситуації, реалізовувати плани і досягати поставленої мети. Для цього були використані рольові ігри.

Завершення роботи. Отримання зворотного зв'язку. Даний крок заключається у підведенні підсумків тренінгу, з'ясуванні, чи **справдилися** очікування учасників і оцінці зміні рівня **поінформованості**.

Висновки до другого розділу

Аналіз наукових джерел дозволив нам у другому розділі проаналізувати та визначити специфіку проведення дослідження.

Для проведення експериментальної частини нашого дослідження нами було здійснено вибір закладів освітнього спрямування, в яких навчались особи з ООП. Ними стали заклад середньої освіти та спеціальна школа для учнів з різними порушеннями психофізичного розвитку.

Загальна кількість учнів з нормою здоров'я становить 20 осіб, учнів з ООП -11 осіб, 19 осіб педагоги, решта – 14 осіб – батьки учнів з інвалідністю та учнів з ООП. Таким чином, загальна кількість респондентів становить 64 осіб, але ця вибірка не є репрезентативною на нашу думку.

Для проведення дослідження ми розробили декілька анкет, склали план-питання для фокус-груп та провели опитування заявлених респондентів.

На основі отриманих даних ми припускаємо, що педагоги у своїй більшості володіють навичками інклюзивної культури, обізнані зі зразками інклюзивної поведінки і активно передають свої знання **учням, формуючи толерантне ставлення до інших**.

За результатами опитування школярів було проведено фокус-групу

серед осіб підліткового віку що показали низький рівень інклюзивної поведінки.

ВИСНОВКИ

На сучасному етапі реформування освіти позитивною є тенденція до розуміння нормативно-правових документів в галузі спеціальної освіти: Конституції України, Загальної декларації прав людини, Конвенції ООН про права дитини; Декларації про права інвалідів, Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів (прийняті резолюцією 48/46 Генеральної асамблеї ООН від 20 грудня 1993 року), Закону України про освіту та інші.

Серед основних зразків поведінки осіб з особливими потребами важливими є, як показує аналіз літератури, толерантне ставлення до інших, розуміння потреб власних і оточуючих, вміння висловлювати вербально власні потреби, вміння товаришувати, знати правила інклюзивної культури, комунікації тощо.

У межах нашого дослідження ми зупинились на визначенні низки понять, пов'язаних з розкриттям теми дослідження.

Аналіз методів дослідження дозволив нам виділити основні методи, які використовувались нами для проведення дослідження: група теоретичних методів, група методів емпіричних та група методів аналізу отриманих даних: аналіз, синтез, узагальнення, анкетування, спостереження та кількісного і якісного аналізу отриманих даних і метод математичної статистики.

На констатувальному етапі дослідження встановлено, що у педагогів на достатньому рівні сформована інклюзивна поведінка, інклюзивна культура і копінг-поведінка. Але у частини педагогів є недостатнім розуміння сутності інклюзії, інклюзивної поведінки, зразків поведінки, інклюзивної культури, обмеженість знань про психофізіологічні особливості своїх підопічних, недостатність практичних навичок у організації партнерських стосунків в учнівському колективі.

Магістерське дослідження не претендує на вичерпуючі рішення запропонованої проблеми. Перспективним напрямком подальших досліджень

73

може стати формування інклюзивної поведінки у педагогів та формування інклюзивної культури в суспільстві.

Схожість

Джерела з Інтернету 35

2 https://old.npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/%D0%94_26.053.23/Berehova.pdf 20 джерел 0.22%

3 https://uu.edu.ua/upload/Nauka/Electronni_naukovi_vidannya/Molod_osvita_nauka_duhovnist/2021/molod21_2.pdf 0.2%

4 <https://studfile.net/preview/7857053> 14 джерел 0.09%

Джерела з Бібліотеки 2

1 Студентська робота ID файлу: 1009844836 Навчальний заклад: Open International University of Hup 2 Джерело 4.28%